

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANTİK YUNAN VE ROMA DÜNYASININ YÖNETİCİLERİ
TARAFINDAN HERAKLES YÖNETİCİ KÜLTÜNÜN ALIMLANMASI

YASİN EROL

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ HANDAN BİLİCİ

BARTIN-2024

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**ANTİK YUNAN VE ROMA DÜNYASININ YÖNETİCİLERİ TARAFINDAN
HERAKLES YÖNETİCİ KÜLTÜNÜN ALIMLANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasin EROL

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Handan BİLİCİ
Üye : Prof. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Suhal SAĞLAN

BARTIN - 2024

KABUL VE ONAY

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Dr. Öğr. Üyesi Handan BİLİCİ danışmanlığında hazırlamış olduğum “ANTİK YUNAN VE ROMA DÜNYASININ YÖNETİCİLERİ TARAFINDAN HERAKLES YÖNETİCİ KÜLTÜNÜN ALIMLANMASI” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

19.11.2024

Yasin EROL

ÖN SÖZ

Kaynaklara erişmemdeki yardımları ve arkeolojiye farklı disiplinlerle bakmamda destekçi olan kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Handan BİLİCİ'ye ve tez konumun fikren ortaya çıkışı ile evrilmesi konusunda bana yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM'a en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Psikolojik ve manevi desteğini her zaman hissettiğim kıymetli eşim Berfin Irmak EROL'a ve babam Erhan EROL'a sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Yasin EROL

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ANTİK YUNAN VE ROMA DÜNYASININ YÖNETİCİLERİ TARAFINDAN HERAKLES YÖNETİCİ KÜLTÜNÜN ALIMLANMASI

Yasin EROL

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Handan BİLİCİ

Bartın-2024, sayfa: 65

Herakles antik Yunan mitolojisinde konumu muğlak olan bir karakterdir. Bazen tanrı bazen de kahraman statüsüne sahiptir. İşte bu karmaşa onu mitolojide nereye konumlandıracağımızı zorlaştırdığı gibi bazı dönem idarecilerinin de dikkatini celp etmiştir. Bir tanrı ve ölümlüden dünyaya gelen Herakles ölümü ile tanrısallığa kavuşmuş ve Olympos'a tanrılar katına yükselmiştir. Kendi yönetici kültürlerini oluşturup Herakles gibi ölümsüzlüğe kavuşmak isteyen bazı yöneticiler de Herakles'i kendi kimliklerinin reklam yüzü olarak kullanmışlardır. Fakat reklam yüzü olarak bakacak olunursa sınırsız arkeolojik envanter üzerinden konuyu irdelemek zorlaşacağı için gündelik siyaset pratiği içerisinde Herakles'i kendisine rehber edinmiş veyahut yöneticinin idaresi sırasında gündemde oluşan Herakles imajınasyonları üzerine çalışılmıştır. Böylece seçilen idareciler ile ortaya bir tema çıkmış, var olan perspektif arkeolojik buluntular ve antik dönem yazarları ile desteklenmiş yönetici kültürü oluşturmaya çalışan idarecilerin Herakles ile kurdukları rabıta irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Büyük İskender, Herakles, Peisistratos, Philippos, yönetici kültürü

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

RECEPTION OF THE RULING CULT OF HERACLES BY THE RULERS OF THE ANCIENT GREEK AND ROMAN WORLD

Yasin EROL

Bartın University

Graduate School

Department of Archeology

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Handan BİLİCİ

Bartın-2024, pp: 65

The position of Heracles in Greek mythology is ambiguous. Sometimes, he has the status of a god and sometimes of a hero. This confusion not only made it difficult to place him in mythology but also attracted the attention of some period rulers. Herakles, who were born from a god and a mortal, attained divinity with his death and ascended to Olympus to the level of gods. Some rulers who wanted to create their own ruler cults and attain immortality, such as Hercules, also used Herakles as the advertising face of their own identities. However, since it would be difficult to examine the issue through an unlimited archaeological inventory, if viewed as an advertising face, Herakles was used as a guide in daily political practice, or the Herakles imaginations that were on the agenda during the administration of the ruler were studied. Thus, a theme emerged with the selected administrators, the existing perspective was supported by archaeological findings and ancient writers, and the relationship between the administrators who tried to create a ruler cult and Herakles was examined.

Keywords: Aleksandros, Herakles, Hercules, Peisistratos, Philippos, ruler cult

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	ii
BEYANNAME.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
EKLER DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. YUNAN PANTEON'UNDA HERAKLES.....	5
2.1. Doğumu, Soyu ve Panteondaki Konumu.....	5
2.2. Herakles'in On İki İşi.....	8
2.2.1. Nemea Aslanını Öldürmesi.....	8
2.2.2. Lerna Yılanını Öldürmesi.....	9
2.2.3. Kerynia Geyiğinin Getirilmesi.....	10
2.2.4. Erymanthos Yaban Domuzunun Yakalanması.....	10
2.2.5. Augeias'ın Ahırlarının Temizlenmesi.....	10
2.2.6. Stymphalos Kuşlarının Vurulması.....	11
2.2.7. Girit Boğasının Getirilmesi.....	11
2.2.8. Diomedes'in Kısraklarının Getirilmesi.....	11
2.2.9. Hippolyte'nin Kemerinin Ele Geçirilmesi.....	12
2.2.10. Geryoneus'un Sürülerinin Getirilmesi.....	12
2.2.11. Hesperidlerin Elmalarının Alınması.....	13
2.2.12. Kerberos'un Yakalanması.....	14
3. YÖNETİCİ KÜLTÜ (RULER CULT).....	16
3.1. Yönetici Kültünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	16
3.2. Neden Herakles ve Yönetici Kültü?.....	20
4. SEÇİLEN YÖNETİCİLER VE HERAKLES ALIMLAMALARI.....	22
4.1. Peisistratos ve Herakles Yönetici Kültü.....	22
4.2. Maussolos ve Herakles Yönetici Kültü.....	26
4.3. II. Philipos ve Herakles Yönetici Kültü.....	26
4.4. III. Aleksandros ve Herakles Yönetici Kültü.....	30

4.5. Diadokhlar ile Ardılları Dönem ve Herakles Yönetici Kültü	33
4.6. Roma İmparatorları ve Herakles Yönetici Kültü	36
5. SONUÇ	41
KAYNAKLAR	44
EKLER	50
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLULAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
No	No
4.1: M.Ö. 510'a kadar Hellas'da bulunan seramiklerde Herakles tasvir oranları	22

EKLER DİZİNİ

EK	Sayfa
No	No
EK 1: Amphora’da Herakles-Nemea aslanı mücadelesi M.Ö. 500	50
EK 2: Hydria üzerine işlenmiş Herakles-Lerna mücadelesi M.Ö. 525.....	50
EK 3: Amphora gövdesinde Herakles, Kerynia geyiğini yakalıyor M.Ö. 510.....	51
EK 4: Amphora, Herakles domuzu sırtlanmış M.Ö. 540/520	51
EK 5: Amphora’da Herakles’in Stymphalos kuşlarını avlayışı M.Ö. 560/530	52
EK 6: Attik blingual amphora’da Herakles ve Girit boğası, M.Ö. 525/500	52
EK 7: Amphorada Herakles’in Amozonlar ile mücadelesinin tasviri M.Ö. 510/500.....	53
EK 8: Kylix’te Herakles ve Orthos tasviri, M.Ö. 510/500	53
EK 9: Hydriada Herakles ve Hesperidler.....	54
EK 10: Herakles ve Kerberos tasviri, Louvre F 204.....	54
EK 11: Amfora, Medea Grubu, Herakles ve Nereus/Triton Mücadelesi, M.Ö. 520	55
EK 12: Herakles’in Athena eşliğinde Olympos’a götürülüşü sahnesi.....	56
EK 13: Herakles sopası tasvirli dikdörtgen plak M.Ö. 350/325	56
EK 14: II. Philippos’a ait mezar odasından törensel kalkan.....	57
EK 15: Tomb II’ye ait bir gümüş oinochoe’de Herakles detayı.....	57
EK 16: Tetradrahmi, Herakles başı şeklinde tasvir edilmiş III. Aleksandros Portresi	58
EK 17: Tetradrahmi, diademli ve Ammon boynuzlu III. Aleksandros başı.....	58
EK 18: Tetradrahmi, III. Aleksandros başında diadem ve Zeus – Ammon koç boynuzu ..	59
EK 19: II. Arsinoe ve Herakles gibi tasvir edilen II. Ptolemaios’un bronz heykelcikleri ..	59
EK 20: Kral VI. Mithradates’in, Herakles aslan postu ile tasvir edilmiş heykel başı.....	60
EK 21: Prometheus'un kurtarılışı ve Herakles heykel grubunun parçaları.....	61
EK 22: I. Antiohos ve Herakles el sıkışırken (dexiosis) steli	62
EK 23: İmparator Commodus büstü	63
EK 24: Madalyon, Diocletianus ve Maximianus’un tokalaşmaları	64

KISALTMALAR DİZİNİ

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

1. GİRİŞ

Literatürde Herakles üzerine çalışılmış çokça araştırma bulunmaktadır ve bu çalışmalardan birçoğu Herakles'in Hellen panteonundaki durumunu konu edinmektedir. Fakat bu çalışmalar Herakles'in gündelik politikanın içerisine ne şekilde sirayet ettiğinin ve Herakles kültürünün idareciler tarafından politikada ve siyasette ne şekilde kullanıldığının anlaşılması açısından yetersiz kalmış, kültürlerin toplumsal yaşama ilintisinin bütünsel anlamının kavranmasına yardımcı olmamıştır. Konunun araştırmacıları Herakles kültürünün siyasi yöneticiler ile olan ilişkilerini, seçtikleri idareciler odağında incelemişlerdir. Oysaki bu kültürün farklı kişiler tarafından kullanılmış olması, idareciler arasında ortak anlam şemaları kurmuştur ve incelenmeye tabii olması gereken bir başka konu da bu olmalıdır.

Herakles tabiatı itibarıyla ele avuca sığmayan dünyanın belirlenen sınırlarını hep zorlayan bir karakterdir. Tanrısallığından kaynaklı var olan insanüstü gücü onu sürekli bir mücadelenin içine iter. Mitolojisinde geçen pek çok mücadele ardından da ölümsüzlüğe kavuşur. Bu sayede mücadeleleriyle ve var oluşunda bulunan tanrısallığı ile antik dünyadaki pek çok kişinin dikkatini çekmiştir. Herakles insanın içgüdüleri ve güçsüzlüğü ile sürekli bir savaş halinde olan güç ve cesaret ikonu olarak özellikle Pythagorasçıların ve Kinik filozofların daha sonrasında Stoacıların alegorik olarak referans adresleri olur (Nappi, 2017: 652).

Antik Yunan sakinleri, babası Zeus sayesinde tanrısal bir varlık olmasına rağmen bir ölümlü anneden doğmuş ve ölümlü olarak hayatına devam etmiş, ölümü ile de Olympos'a taşınmış bir karakter olan Herakles'i, mitolojik olarak konumlandırmakta zorlanmışlardır. Pausanias Herakles'e tanrı olarak ilk tapanların Marathon halkı olduğunu, İsokrates'in ise Atinalılar olduğunu aktarır (Shapiro, 1983: 12). Herakles'teki Melqart etkisi ve etkileşimi de ritüel ve kültür açısından Erythrae ve Thassos'a izlenebilmektedir (Shapiro, 1983: 13-14).

Yakındoğu inançları ile etkileşim halinde olan Yunan paganizminde Herakles'e hem tanrı hem kahraman olarak iki farklı kültür şekli içinde ritüeller gerçekleşmesi antik Yunan yazarlarının da merakını celp etmiştir. Herodotos ona sunulan kurbanlardan bahsedip kökenini Tyros'a dayandırmıştır (Herodotos, II: 43-44). Pindaros onun ne saf kahraman ne de saf tanrı olması hasebi ile ona adeta bir ara form unvanı olarak algılanabilecek "*heros*

theos'' olarak tanımlamıştır (Pindaros, Nemean: 3.22). Bu muğlaklığı sayesinde pek çok siyasi figürün iştahını kabartmıştır.

Açık bir şekilde bazı idareciler tarafından sahiplenilmesi gereken siyasi bir miras olarak görülmüş belki de ara form oluşu fark edilmiş, Herakles ismi üzerinden kendi ölümsüzlüklerini kazanma arzusu bu idarecilerde oluşmuştur (Stafford, 2012: 170). Ara form olarak ölümsüzlüğe kavuşmanın anahtarı olması dışında siyasi olarak Herakles kullanımının başka getirileri de olmuş, bunlara da ilerleyen kısımlarda değinilmiştir.

Ulrich Huttner'in, ''Die Politische Rolle der Heraklesgestalt im Griechischen Herrschertum'' adlı eserinde sadece Hellen dünyasındaki idareciler kronolojik bir sistematik içerisinde irdelenmiş, Roma dünyası dahil edilmemiş ve arkeolojik kült buluntuları üzerinden gidilmiştir. Bu tezde farklı bir perspektif gözetilip seçilen idarecilerin Herakles ile yönetici ilişkisi direkt olan ve gündelik siyasetin içinde etkileşim almış olan yöneticilere yoğunlaşmıştır.

Seçilen yöneticiler özellikle iktidarlarında Herakles'i politik aygıt olarak kullanmışlar ya da bilim insanları tarafından kullandıkları iddia edilmiştir. Örneğin Peisistratos ve oğulları iktidarında John Boardman, Peisistratoslar döneminde neden Herakles'in vazo sanatında kullanımının artışı düşündürmeye çalışır. Boardman, ''Herakles, Peisistratos and Sons'', ''Herakles, Peisistratos and Eleusis'' adlı makaleleri ve farklı çalışmalarında değindiği bu konu ile çok eleştiri almış bazı araştırmacılar tarafından sadece ''spekülatif'' bulunmuştur.

Makedonya idarecileri olarak önce Helen dünyası sonra da bildiğimiz eski dünya topraklarında adlarından söz ettiren II. Philippos ve oğlu III. Aleksandros kendi yönetici kültlerini oluşturmak için Herakles dışında tanrılarla da çok ilişkililerdir fakat bu çalışma da Herakles ile olan ilişkileri irdelenmiştir. III. Aleksandros'tan sonra başka bir durum söz konusudur. Aleksandros öyle büyük bir tarih bırakmıştır ki ardında ondan sonraki idareciler tanrısala olana erişmek için tanrılarını değil onu aygıt olarak kullanmışlardır. İktidar kimliklerini Aleksandros ile yoğurmuşlardır. Bu yüzden de Diadokhlar döneminde Herakles ile bağlantısı olan idareci pek görememekteyiz. Var olan ilişkiler de hep Aleksandros üzerinden ve sınırlı olmuştur. Bu yüzden Diadokhlar dönemi diğer idareci dönemlerine nazaran sınırlı kalmış Roma dönemine geçişte köprü olarak var olabilmiştir.

Roma döneminden seçilen imparatorlarda da Aleksandros ile bağlantıdan ziyade yine direkt Herakles ile bağlantılı bir yönetici kültü oluşturmaya çalışanlar irdelenmiştir. Roma dünyasında idareciler yönetici kültlerini genellikle Zeus ‘*Jupiter*’ ve Apollon’un üzerinden oluşturmayı tercih etmişlerdir. Çünkü Romalı idareciler yönetimi mantık açısından değerlendirmiş çoğunlukla mitolojik tanrı ve kahramanlardan ‘mantıksal açıdan’ en iyi olanları kimlik edinmişlerdir. Örneğin Dionysos ile bağdaştırılan Magnus Pompeius ve Marcus Antonius hep rakiplerine yenilmişlerdir.

Roma dönemi için ilk ele aldığımız imparator olan Nero, Herakles ile çok da ilgilenmezken kendisinin danışmanı ve öğretmeni olan Seneca için Herakles tam bir ideal idareci rol modelidir. Böylece Seneca üzerinden Herakles, Nero’ya tavsiye edilmiş ve gündelik politikada yerini alabilmiştir. Bir başka imparator olan Commodus iktidarı sırasında Herakles’i birinci elden kendisine yönetici kültü olarak seçmiş ve kendi gündelik siyaset pratiğinin pek çoğunda Herakles’i kullanmıştır. Son olarak da Maximianus, Roma imparatorları arasında Herakles’i yönetici kültüne seçmiş ve kullanmıştır.

Ele aldığımız idareciler ile Herakles yönetici kültürünün ilişkilerine geçmeden önce genel bir hat üzerinden Herakles’in mitolojideki konumu ve ona dair en popüler mitolojik anlatılar olan on iki işinden bahsetme gereği ortaya çıkmıştır. Herakles’in on iki işi bir bölümde kısaca tasvir edilmeye çalışılmış, antik dönem yazarları olan Homeros, Hesiodos, Herodotos, Euripides ve Apollodoros gibi yazarlardan istifade edilmiştir.

Çalışmadaki idareciler ile Herakles yönetici kültü arasındaki ilişkiyi irdelerken tarihsel bir Herakles yönetici kültü panoraması oluşturma amaçlanmıştır. Bu panoramada dolaylı ve sadece kült ritüellerinin perspektifinden değil gündelik siyaset ve politik aygıt olarak kullanışı gözetilerek oluşturulmuştur. Böylece Herakles’i yönetici kültüründe bir konuma yerleştirmek için yönetici kültürünün ‘*ruler cult*’ irdelenmesi gerekmiştir. Bu konuda çalışmalar neredeyse sınırsızdır denilse yeridir. Burada da A. Chaniotis, ‘‘Divinity of Hellenistic Rulers’’, A. Erskine, ‘‘The Ruler Cult in Early Hellenistic’’ ve S. Caneva, ‘‘Queens and Ruler Cults in Early Hellenism: Festivals, Administration, and Ideology’’ ve pek çok farklı araştırmacı doğrultusunda yönetici kültü tarif edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada başvurulan kaynaklar arkeolojik materyaller ve antik dönem yazarlarıdır. Arkeolojik materyaller içerisinde de buluntu çeşitlilikleri; sikkeler, heykeltraşlık eserleri, vazo sahneleri ve mezar buluntularından oluşmaktadır.

Sonuç olarak geçmiş çalışmalar ve tek idareci çalışan araştırmacıların Herakles ve yönetici kültüne dair düşünce ve çalışmaları derlenmeye çalışılmış, idarecilerin gündelik siyasetlerindeki Herakles'in konumu irdelenmiştir. Gelecekte yeni arkeolojik buluntular ile belki de idareci isimleri eşitlenebilecektir. Arkeolojide yönetici kültü çalışmalarına farklı bir perspektif deneyi amaçlanmıştır.

2. YUNAN PANTEON'UNDA HERAKLES

Herakles'in antik Yunan panteonundaki yerini ve mitolojik hikayelerini incelediğimizde karşımıza pek çok mitolojik unsur çıkmaktadır. Bu durum bir sistematik içine dahil edilebilmek için doğumu, soyu ve panteondaki konumu ve Herakles'in on iki işi olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

2.1. Doğumu, Soyu ve Panteondaki Konumu

Herakles, Antik dönem Yunan ve Roma dünyasında önemli ve enteresan bir karakter olarak yer tutar. Antik Yunan ve Roma inancında ithal mi yoksa yerli mi olduğu, ithal ise tam olarak hangi kültürlerden gelmiş olduğu muğlaktır. Dumezil'in Hint-Avrupa dilleri içerisinde gelişen mitolojileri incelediği *Mit ve Destan* adlı eserin ikinci cildinde yazar farklı coğrafyalarda gelişen Starkadr ve Şişupala karakterleri ile Herakles'in bazı benzer noktalarını ve farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır (Dumezil, 2016: 115). Antik dönem yazarları da Herakles'in kökenini merak etmiş bazıları onun nerden geldiğine dair fikir beyanında bulunmuşlardır. Herodotos Mısır kökenli Fenike inancından Yunan panteonuna girdiğini söyler¹ (Herodotos, II: 43-44). Sicilyalı Diodoros farklı üç Herakles'in Girit, Mikenos ve Mısır olmak üzere hikayelerinin bir Herakles altında birleştiğini düşünür (Sicilyalı Diodoros, III. 67-74). Cicero ise altı farklı Herakles olduğundan ve bu Herakles'lerin menşesinden bahseder (Cicero, *Tanrıların Doğası*: III. 42).

Homeros'un *İlyada*'sında ve *Odyseia*'sında, Herakles'ten geniş ölçüde bahsedilmez. Zeus'un oğlu olmasına rağmen kaderden ve Hera'dan kaçamadığı ve ölümle karşılaştığı anlatılır. Hesiodos'ta daha fazla yer tutar ve daha fazla Herakles detayı görürüz. Örneğin Prometheus'un sonsuz işkencesini sonlandıran kişidir (Hesiodos, *Theogonia*: 526). Enteresan olan ise Herakles'in on iki işinin sadece üç tanesi Hesiodos'ta geçer. Kendisinin en tipik tasviri olan Nemea aslanı ile mücadelesi, Lerna ejderi ile olan mücadelesi ve Geryon sürülerini çalmak için yaptığı seyahati tasvir edilir.

¹ Herodotos'un merakı gibi Herakles'in menşesi modern dönemde de araştırma konusu olmuştur. Tasvir ve mitolojisi bakımından pek çok ortak özelliği bulunan Melqart ile ilişkilendirilir. Melqart'ın isim olarak anlamı 'Şehrin kralı' anlamına gelmektedir. (Daniels, 2021: 465) Çok büyük bir coğrafyada, Akdeniz'in çepeçevre çevreleyen bir Herakles – Melqart birlikteliği mevcuttur. İkisinin tanrı ve ölümlü olarak ikircikli statüleri, ilahi kraliyet temsiliyetleri birbirine karışmış benzer tasvir sentezleri ile kültürel olarak bir sentez çok normaldir. Daha fazlası için; Ogden, 2021: 464-489; Shapiro, 1983: 13-15).

Pindaros ve Bakkhlydes'in şiirlerinde Herakles'in 'insani' yanı ve erdemi öncelenir hatta tanrısallığı geri planda kalır (Galinsky, 1972: 23-39). Herakles tragedyalarda ise Euripides'in elinde yükselir. Tanrısallık bir varlık olarak Herakles'in ailesine ve çevresine verdiği şiddet tanrısallık müdahale olarak değerlendirilir ve Herakles her yaşadığı olayın ardından aslında doğası gereği sınırları aştığının bilincine varır (Molacı, 2020: 63). Antik kaynaklar ve arkeolojik buluntulara baktığımızda M.Ö. 6. yüzyıl öncesinde bilinen Herakles'e dair imgeler daha silik çizgiler halinde ve 'tanrısallık kader' ile sonuçlanmış bir yaşamı olduğu yönündedir.

Herakles'in ismi aslında dedesi Alkaios'tan, Alkides olarak gelir.² Fakat daha sonra Pythia rahibi onun ismini değiştirerek Herakles koyar. Bu isim değişikliği üzerine iki yorum vardır. Bunlardan birincisi 'Hera'nın ünü' anlamına geldiği, diğeri ise 'Heros'tan' türetilerek kahramanlığına atıf olduğudur (Erhat, 2011: 137). Annesi Alkmene, eşi Amphitryon ile evlenmek için öldürülen kardeşlerinin öcünü alması koşulunu sunar. Zeus'da, Amphitryon kılığında ve zaferle dönmüş bir şekilde Alkmene ile birlikte olur. Zeus bu geceyi uzatmak için Hermes'e, Helios'un güneşi doğurmamasını, saatlere dinlenmelerini ve bunun üç gün sürmesini emretmiştir (Graves, 2010: 600). Bir geceyi üç gece olarak zamanlamak, Herakles için gerekli spermi üretecek olan Zeus'un olması gerekenden daha fazla zaman harcaması olarak da okunabilmektedir.

Kocası ile üç gece birlikte olan Alkmene, daha sonrasında Amphitryon döndüğünde eşinin cinsel açıdan istekli oluşunu anlayamamış ve ona sitem etmiştir. Eşinin kardeşlerinin öcünü alan Amphitryon, eşinin isteksizliğini anlamlandıramamış ve kâhine danışmıştır. Kâhin ona eşiyile birlikte olanın Zeus olduğunu söylemiştir. Bundan dokuz ay sonra Zeus, bir çocuk doğacağını ve onun Perseus kavmine kral olacağını ilan etmiştir. Hera ise hemen ilk doğan çocuğa kraliyet vermesi için Zeus'a söz vermiştir. Zeus'tan onay aldıktan sonra Hera Alkmene'nin doğumunu geciktirmiş, yedi aylık olan Sthenelos'un oğlu, Eurystheus'un doğumunu hızlandırmıştır (Graves, 2010: 601). Bu durumda yeni bir plan yapan Zeus, Hera'yı ikna etmiş ve Herakles'in, Eurystheus'un emrinde yapılan on iki işin karşılığında Herakles'i tanrılar katına alacaktır.

² İsim kökü olarak Grekçe'de 'Alke' güç manasına gelmektedir (Kottaridi, 2011: 4).

Bir tarihçi olduğu kadar etnolog da olan Herodotos, Herakles'in Yunan Panteonuna nerden girmiş olabileceğini de cevaplandırmaya çalışmıştır. Annesi Alkmene ve eşi Amphitryon'un soyunun Mısır'a dayandığını söyler (Herodotos, II: 43). Bununla da kalmaz Herakles konusunu daha da aydınlatmak için Fenike'ye deniz yolculukları yaptığını ve Tyr kentinde ve bir Fenike kolonisi olan Thasos'da, Herakles'e ait tapınaklar olduğunu ve ona tapınıldığını söyler (Herodotos, II: 44). Ne zaman Herakles'in bir yardıma ihtiyacı olsa veyahut ilahi bir destek alacaksa hemen Athena onun yanında belirir. Bunlardan ilki daha doğumundan sonra gerçekleşmiş ve annesi Alkmene, Hera'nın kıskançlığından korktuğu için onu Thebai'nin surları dışında bıraktıktan sonra Athena, Hera ile yaptığı bir gezintide yolunu oradan geçirmiştir. Athena, Hera'dan bebeği emzirmesini istemiştir fakat Herakles, Hera'nın memesini öyle kuvvetli emmiştir ki Hera can havliyle bebek Herakles'i kucağından fırlatmıştır (Graves, 2010: 606).

Bu mitin bir farklı varyasyonunda da Hermes, Herakles'i Olympos'a getirmiş ve bizzat Zeus, Hera'nın memesinden bebeğe süt içirmiştir (Graves, 2010: 606). Her iki mitte de Herakles, babası Tanrılar Tanrısı Zeus'un eşi olan Hera'yı emmiş ve onun süt anneliğiyle ilahi bir kuvvet almış olduğu yorumuna çıkmaktadır.

Yine bir başka hikâyede Herakles daha sekiz veya dokuz aylıkken ikizi İphikles ile uyurken Hera'nın görevlendirdiği iki devasa yılan ikizlerin üzerine doğru ilerlemiş, İphikles korkudan çığlıklar atarken Herakles kahkahalarla iki yılanı da boğmuştur (Cömert, 2014: 78).

Böylesine özel bir çocuk tabi ki özel bir eğitim almıştır. Ona araba sürmeyi Amphitryon, güreşmeyi Autolykos, ok atmayı Eurytos, çitlemeyi Kastor ve lir çalmayı Linos öğretmiştir (Frazer, 2020: 125)³. Serpilip on sekiz yaşına girdiğinde babası Amphitryon'un sürülerini güdüyordu. Bu sürülere zarar veren Kithairon aslanını öldürmüş, onun postunu yüzüp kafatası kafasına gelecek şekilde giyinmiştir⁴ (Frazer, 2020: 126).

Herakles bir gün Thebaililerden vergi almaya gelen Minyaslı elçiler ile karşılaşır.

³ Eser Apollodoros'un Bibliotheka'sının çevirisini içeren James George Frazer'ın sunuşu, ekleri ve notları da olan çeviridir.

⁴ Pausanias bu aslanı Alkathos'un öldürdüğünü söyler (Pausanias, I. 41.3).

Minyaslılar bu vergiyi almazlar ise Thebaililerin kulak, burun ve ellerini keseceklerini söylerler. Buna çok sinirlenen Herakles aynı ceza yöntemlerini elçilere yapmıştır. Buna çok sinirlenen Minyaslılar, Thebai kentine yürümüş, Athena'dan silah kuşanan Herakles savaşın komutasını üstlenmiştir. Savaşı Herakles'in önderliğinde Thebaililer kazanmış fakat bu savaşta Amphitryon ölmüştü. Bu savaştan sonra Herakles, Kreon'un en büyük kızı Megara ile evlenmiş ve ondan Therimakhos, Kreontiades, Dikoon isimleriyle üç oğlu olmuştur (Frazer, 2020: 127).

Minyaslılarla savaştan sonra yine Hera'nın kıskançlığına maruz kalan Herakles, Hera tarafından delirtilir. Kendi çocukları ve İphikles'in iki çocuğunu öldürmüş ve kendisini Thebai'den sürgün etmiştir. Delphoi'ye giderek nereye yerleşmesi gerektiğini sormuş, Pythia rahibesi ona Tiryns'e yerleşmesini, Eurystheus'a on iki yıl hizmet etmesini kendisine verilen on işi yaptıktan sonra ölümsüz olacağını söylemiştir (Frazer, 2020: 128).

2.2. Herakles'in On İki İşi

Herakles'in mitolojisi on iki işle meşhursa da sadece on iki iş ile sınırlı değildir. Fakat genel itibariyle yukarıda Herakles'in hayatına değinilmiş on iki iş ayrı tutulmuştur. Her işi başlıklar halinde yine genel hat üzerinden tasvir edilmiş bazı işlerin bilinen en meşhur tasvir örnekleri arkeolojik envanterler üzerinden sergilenmeye çalışılmıştır.

2.2.1. Nemea Aslanını Öldürmesi

Herakles'e emredilen ilk iş Nemea aslanının postunun yüzülmesidir (EK 1). Nemea aslanı Hesiodos'a göre Ekhidna ile Geryon köpeği Orthos'un oğludur (Hesiodos, Theogonia: 15). Antik kaynaklarda Selene'nin doğurduğu da yazar (Graves, 2010: 623). Aslana saldırmak için çıktığı seyahatte önce Kleonai'ye gelir ve Molorkhos'un evinde bir gece konaklar. Molorkhos ona Hera için kurban kesmeyi sunsa da Herakles otuz gün avdan dönüşünü beklemesini, dönerse Zeus'a dönmezse de kahraman olarak kendisine kurban etmesini istemiştir. Burada iki farklı kurban adama şekli vardır.⁵ Sonunda Nemea'ya varan Herakles aslana önce ok atsa da oklar hiç işlemeden yere düşer.

⁵ Aristoteles, Atinalıların Devleti: 58; Herodotos, II: 44; Pausanias, II. 10.1

Sonrasında Herakles sopasıyla aslanın burnuna vurur ve aslan aldığı darbeye inine sığmır. İki girişi olan bu inin diğer girişini kapatan Herakles, kalan tek girişten içeriye girerek aslanı öldürene kadar boğmuştur (Euripides, Herakles: 153).

Hayvanın leşi ile geri dönüş yolunda Kleonai'de Molorkhos'un kendisi için kurban kesmeye hazırlandığını görür. Molorkhos onun ölmediğini görünce kurbanı Zeus'a keser. O zamana kadar Opheltes onuruna düzenlenen Nemea oyunları bundan sonra Zeus onuruna düzenlenmeye başlar (Graves, 2010: 624).

Mykene'ye varınca onu aslanın leşi ile gören Eurystheus korkudan saklanmış ve Herakles'in kente girmesini yasaklamıştır. Aslan'ın postunu nasıl yüzeceğini düşünürken tanrılar veya Athena aslanın pençesini kullanmasını öğütlemiş, bu sayede Herakles bildiğimiz ikonografisini kazanmıştır. Eurystheus'da ülkesinin demir ustalarına kendisi için toprağın altında büyük bir sandık veya tunçtan pythos yaptırmıştır. O günden sonra Herakles ne zaman kent surlarına yaklaşırsa buraya saklanacaktır. Herakles'i işlediği cinayetten Pelops'un, Kopreus isimdeki oğlu arındırmıştır (Frazer, 2020: 129).

2.2.2. Lerna Yılanını Öldürmesi

Eurystheus'un, Herakles'e verdiği ikinci iş ise Lerna yılanının öldürülmesidir (EK 2). Lerna, Argos'a yakın bir yerdedi. Burada yaşayan dev yılanın sekiz ölümlü, bir ölümsüz toplamda dokuz tane başı vardı (Frazer, 2020: 130). Herakles, İolaos'un sürdüğü arabayla buraya gelmiş ve Athena'nın akılsal yardımı ile yılanı ininden çıkarmak için derin ine yanan oklar fırlatmıştır (Graves, 2010: 629). Çıkan devasa yılanı boğmaya çalışan Herakles yılan tarafından da vücudu sarılmıştı. Başını ezerek öldürmeye çalışınca da aynı yerden iki veya üç tane yeni baş çıkıyordu. Dev bir yengeç de Lerna yılanının yanına yardıma gelip Herakles'in ayaklarına yapışınca Herakles güç durumda kalmış onun da yardımına İolaos yetişmiştir. İolaos yakınlardaki ormanın bir bölümünü ateşe vermiş, Lerna yılanının koparılan başlarını yangından elde edilen ateşle dağlamışlardır. Böylece yeni bir baş çıkışı engellenmiş ve Herakles ölümsüz olan başını da kesmiştir. Fakat Eurystheus, Herakles'in bu işi tek başına yapmayışından kaynaklı on işten sayılamayacağını söylemiştir (Frazer, 2020: 130).

2.2.3. Kerynia Geyiğinin Getirilmesi

Üçüncü iş olarak Eurystheus, Herakles'e Kerynia geyiğini Mykene'ye canlı bir şekilde getirilişini vermiştir (EK 3). Geyiğin toynakları tunçtan, boyunuzu ise altındandı ve Artemis için kutsal bir hayvandı. Geyiği öldüremediği için bir yıl takip etmek zorunda kalsa da hayvan sonunda yorulmuş ve Artemision denilen dağa dinlenmek için sığınmıştır. Geyik Ladon ırmağını geçmek üzereyken Herakles onu yakalamış ve ayaklarından ok geçirerek kaçmasına engel olmuş, onu sırtlanarak dönüş yoluna koyulmuştur. Bu sırada Tanrıça Artemis onu kutsal bir hayvana zulmetmekle suçlamış, o da bu işi ona Eurystheus vermemiş olsaydı böyle bir şey yapmayacağını söyleyerek Tanrıçanın öfkesini yatıştırmıştır ve hayvanı canlı bir şekilde Mykene'ye götürmüştür (Graves, 2010: 633).

2.2.4. Erymanthos Yaban Domuzunun Yakalanması

Bir başka canlı getirilmesi emredilen hayvan da Erymanthos domuzuydu (EK 4). Bu hayvan Psophis'in çevresi ve ekinlerine zarar veriyordu. Herakles yolda Kentaurlarla mücadeleler yaşamıştır (Frazer, 2020: 131). Erymanthos nehrine ulaşan Herakles, avını çalılıkların içinden çıkarmak için naralar atmış ve domuzun karlı bir bölgeye kaçmasını sağlamıştır. Burada domuzu yakalamış onu zincirle bağlayarak omuzlamıştır. Herakles döndüğü sırada Argonautlar, Kolkhis'e sefere çıkmak üzereydi. Bunu gören Herakles, Eurystheus'un bir sonraki işini öğrenmek yerine, yanına Hylas'ı da alarak sefere katılmıştır (Graves, 2010: 637).

2.2.5. Augeias'ın Ahırlarının Temizlenmesi

Eurystheus'un, Herakles'e verdiği beşinci iş Augias'ın ahırını temizlemektir. Augias, Poseidon veya Helios'un oğluydu. Sürüsü çok bereketli olan Kral Augias'a giden Herakles ona bu işi Eurystheus'un verdiğinden bahsetmeden, eğer bir günde ahırlarını temizlerse ona sürüsünün onda birini vermesini istedi. Augias buna inanmadı fakat kendi oğlunu da şahit tutarak söz verdi. Herakles yakından geçen Alpheus ve Penios nehirlerinin yatak yönlerini değiştirerek ahıra doğru akmasını sağladı ve hiç çaba sarf etmeden ahır temizlenmiş oldu. Fakat Augias, Herakles'in bu işi Eurystheus için yaptığını öğrenince ona verdiği sözü tutmadı. Herakles konuyu mahkemeye taşıdı. Augias'ın oğlu Phyleus'da Herakles lehine tanıklık edince Kral Augias oğlunu ve Herakles'i, Elis'ten kovmuştur.

Eurystheus bunu on işten saymamıştır (Frazer, 2020: 133). Graves ise hikâyenin zamanın dezenformasyonuna uğradığını ve özgün halini kaybettiğini düşünür (Graves, 2010: 640).

2.2.6. Stymphalos Kuşlarının Vurulması

Herakles'e verilen altıncı iş de Stymphalos kenti yakınındaki aynı isimde anılan göle sığınan bu yırtıcı kuşların buradan kovulmasıdır (EK 5). Herakles kuşları ağaçlardan nasıl çıkaracağını kara kara düşünürken yardımına Athena gelmiştir. Hephaistos'tan aldığı tunçtan kastanyetleri Herakles'e verir. Herakles bunları çalarak kuşları korkutur, ağaçlardan çıkmalarını sağlar. Bu sayede onları okla vurabilmiştir (Frazer, 2020: 133).

2.2.7. Girit Boğasının Getirilmesi

Bu işinde de Herakles'in görevi Girit boğasını getirmek zorundaydı (EK 6). M.Ö. 6. Yüzyılda yaşayan lolograf ve mitolog olan Akusilaos bu boğanın Zeus'un denizi geçirttiği ve en sonunda Girit'e gelen Europe olduğunu söylese de Sicilyalı Diodoros (Sicilyalı Diodoros, 4: 13) ve Pausanias (Pausanias, I. 29: 9) Minos'un, Poseidon'a kesmeyi reddettiği boğa olarak anlatılır (Graves, 2010: 646). Herakles Girit'e geldiğinde Kral Minos ona yardım teklifinde bulunmuşsa da Herakles bu görevi yalnız yapacağını söylemiştir. Güç bela Herakles boğayı yakalayıp Eurystheus'a getirir. O da hayvanı Hera'ya kurban etmek ister fakat Hera bu kurbanı istemez ve onu önce Sparta'ya daha sonra da Attika'ya Marathon'a yollar. Bura da Theseus onu yakalar ve Atina'ya, Athena için kurban etmeye götürür (Graves, 2010: 646).

2.2.8. Diomedes'in Kısraklarının Getirilmesi

Bu defa da Thrake Kralı Diomedes'in kısrakları Mykene'ye getirilecektir. Diomedes'in şeceresi hakkında farklı yorumlar olsa da Apollodoros onu Ares'in oğlu olarak tanımlar (Frazer, 2020: 134). Atlar yem olarak insan da yemeleriyle ünlüydüler. Herakles beraberinde bir grup denizciyle birlikte Bistones halkıyla savaşır ve kısrakları yakalar. Bu halkla savaşırken kısrakları emanet ettiği Abderos'un öldüğü yere Abdera kentini kurar. Sonrasında kısrakları Eurystheus'a getirir ve Eurystheus onları vahşi hayvanlar parçasın diye Olympos dağına salar (Frazer, 2020: 135).

2.2.9. Hippolyte'nin Kemerinin Ele Geçirilmesi

Dokuzuncu iş olarak Herakles'e verilen iş Hippolyte'nin kemerini getirmektir (EK 7). Hippolte, Amazonların kraliçesiydi. Yanındaki denizcilerle yine gemi yolculuğuna çıkan Herakles önce Paros adasına uğramıştır. Karaya çıkar çıkmaz Minos oğulları, iki gemi tayfasını öldürünce Herakles sinirlenir ve Minos oğullarını öldürür. Kenti kuşatma altında tutarken, Herakles'e istediği iki kişiyi seçip alması teklifinde bulununca Herakles kuşatmayı kaldırır, Alkaios ve Stheneleus'u alarak Mysia'ya Daskylos oğlu Lykos'un sarayına gelir (Frazer, 2020: 135). Burada Lykos'un yerlilerle savaşında Lykos'u tutar ve yardım eder. O da buraya Heraklia adında bir kent kurar (Frazer, 2020: 135).

Themiskyra limanına geldiği sırada Hippolyte, Herakles'e kemeri vermeyi istemişse de Athena, Amazon kılığında kraliçenin kaçırılacağı dedikodusunu yayarak Amazonları kışkırtır. Herakles'de Hippolyte'yi öldürür ve kemeri ondan alır. Buradan Troia'ya geçer.

Burası Apollon tarafından veba, Poseidon tarafından da denizden gelen bir canavarla sınıanıyordu. Laomedon'un kızı Hesione bu canavara kurban olarak sunulmuş ve deniz kenarına kayalıklara bağlanmıştı. Herakles, Ganymedes'e karşılık Zeus'un verdiği kırsakları ona verirlerse Hesione'yi kurtaracağını söylemiş, Laomedon'da bunu kabul etmiştir. Deniz canavarını öldüren Herakles, kızı kurtarmış olsa da Laomedon ona kırsakları vermemiştir (Frazer, 2020: 137). Buradan sonra Ainos, Thasos, Torone yolculukları yaptıktan sonra kemeri Mykene'ye getirmiş ve Eurystheus'a teslim etmiştir.

2.2.10. Geryoneus'un Sürülerinin Getirilmesi

Sürüler Okyanus'ta bir ada olan Erythia'da bulunmaktaydı. Burada Kallirhoe ve Geryoneus yaşamaktaydı. Bu sürüyü Orthos adında bir köpek korumaktaydı (EK 8). Avrupa'da yolculuklardan sonra Libya'ya, Tartessos'a ulaşan Herakles, buraya iki sütun dikmiştir (Strabon, III: 5.5). Yolculuğu sırasında sıcaktan bunalan Herakles Helios'a doğru ok atınca, Helios ona cesaretini takdir etmiş ve altından kupa şeklinde arabasını vermiş ve o da Erythia'ya bununla ulaşmıştır (Frazer, 2020: 139). Sürünün bekçi köpeği Herakles'e saldırınca o da sopasıyla köpeği öldürmüştür. Geryoneus sürüsünü Herakles'in götüğünü görünce ona saldırmış fakat Herakles onu da öldürmüştür. Oradan yola çıkan Herakles sürüyü önce İspanya'daki Abdera'ya oradan da Liguria'ya getirmiştir.

Burada Poseidon oğulları olan İalebion ve Derkynos onu soymaya ve sürüsünü almaya kalkınca Herakles iki kardeşi öldürmüştür (Frazer, 2020: 140). Tyrrhenia'ya doğru giderken, Region'da bir boğa kaçmış Herakles Sicilya'ya kadar yüzmüş Elym'ye gelmiştir. Burada Eryks adında bir kral boğayı sürüsüne katmıştır. Kral, Herakles'le güreşmeyi teklif etmiş güreşi kazanırsa boğayı geri vereceğini söylemişse de Herakles güreşte kralı üçüncü defa yendikten sonra öldürmüş ve boğasını geri almıştır (Frazer, 2020: 141). Apollodoros Herakles'in İtalya'daki bu serüvenlerini pek detaylı incelememiş hızlı geçmeyi tercih etmiştir. Herakles'in İtalya'daki detaylı mücadeleleri için Roma'lı yazarlara bakılmalıdır.⁶

Sürünün kalanını emanet ettiği Hephaistos'tan alarak İon denizini geçmeye çalışan Herakles'in başına bu defa Hera bela olmuş ve at sineği yollayarak bu defa sürüyü Thrakia dağlarına dağılmasına sebep olmuştur. İnekleri güç bela tekrar bir araya getiren Herakles ona yardımcı olmayan Strymon nehrini kayalarla doldurarak yüzülemez hale getirdikten sonra sürüyü Eurystheus'a teslim etmiş o da Hera'ya kurban sunmuştur (Frazer, 2020: 141).

2.2.11. Hesperidlerin Elmalarının Alınması

Augias'ın ahırlarının temizlenmesi ve Lerna ejderi işlerini yardım aldığı için saymayan Eurystheus, Herakles'e iki iş daha verir. Bu işlerden ilki de Hesperidlerin elma bahçesinden altın elmaların getirilmesidir (EK 9). Gaia, bu elmaları Hera'ya Zeus ile düğününde vermiştir. Hera'da yüz başlı Ladon'u bu elmaları gözlemesi için bekçi dikmiştir. Ladon'la birlikte Hesperidler de bu bahçeyi korumaktaydı. Herakles yolculuğa koyulur ve ilkin Makedonya'da, Ekhedoros isimli bir nehre uğrar. Burada Ares'in oğlu Kyknos ile dövüşse de dövüşün ortasına yıldırım düşmüş ve ayrılmışlardır (Frazer, 2020: 143).

Oradan İlyria'ya geçen Herakles Eridanos ırmağına gelir ve Nymphelere, Nereus'u nerede bulabileceğini sorar. Cevaba erişip Nereus'u uyurken bulunca da onu hızlıca bağlar ve Hesperidlerin bahçesinin nerede olduğunu öğrenmek ister. Nereus ona bahçenin yeriyle birlikte birkaç önemli bilgi daha vermiştir.

Nereus, Herakles'in bahçeden elmaları kendi eliyle toplamak yerine Atlas'a toplatmasını söylemiştir. Bahçeye ulaşıncı Atlas'a rica da bulunmuş, Atlas da omzundaki yer küreyi bir

⁶ Scilyalı Diadoros, IV: 20-22; Vergilius, Aineias, VIII: 201; Ovidius, Fasti, I: 543.

süre tutabilirse bu işi yapabileceğini söylemiştir. Herakles de attığı oklarla önce Ladon'u öldürmüş ve sonra yer küreyi sırtlamıştır. Atlas üç altın elmayla geri döndüğünde de omuzlarında hissettiği hafifliği sürdürmek için elmaları Eurystheus'a kendisinin götürebileceğini Herakles'e teklif etmiştir. Atlas'ı korkutup kaçırmak istemeyen Herakles bunu yaparsa çok memnun olacağını söylemiş fakat kendisi gitmeden önce yer küreyi daha iyi sırtlaması için yastık alacağını ve yer küreyi Atlas'a tekrar sırtlamasını rica etmiştir. Bu durumdan hiç şüphelenmeyen Atlas yer küreyi tekrar sırtlayınca elmaları oradan almış ve Atlas ile dalga geçerek oradan ayrılmıştır. Bazı antik dönem yazarları elmaları Atlas'ın toplaması gerektiği bilgisinin Nereus değil, Prometheus'un verdiğini söylerler (Herodotos, VII: 124). Elmaları Eurystheus'a götürdükten sonra Eurystheus ona elmaları geri vermiş, Herakles'de bunları Athena'ya sunmuştur. Tanrıça da elmaları Nymphelere geri vermiştir (Frazer, 2020: 147).

Herakles bu yolculuğu sırasında Mısır'da Ammon kahinine gitmiş ve babası Zeus ile görüşmek istemiştir. Yüzünü kimseye göstermeyen Zeus, oğlunun ısrarı sonrasında bir koçun derisini yüzmüş ve postunu üstüne giymiştir. Bu sayede yüzünü gizleyerek Herakles ile görüşmüş ona bazı tavsiyeler vermiştir. Mısırlıların Zeus Ammon'u kafasında koç boynuzlarıyla tasvir etmelerinin sebebinin bu olduğu düşünülmektedir (Graves, 2010: 678). Herodotos aslında Ammon isminin, Mısır dilinde Zeus demek olduğunu ve Thebaililerin de kurbanlarını kestikten sonra Zeus heykeline post ve koç başı giydirdiğini anlatır (Herodotos, II: 42).

Herakles yine bu yolculukta Kaukassos'a uğrar ve orda Typhon'dan olma ve sonsuza kadar Prometheus'un ciğerini yeme görevi verilen kartalı öldürür ve Prometheus'u serbest bırakır. Onun yerine ölümsüz olan fakat ölmeye razı olan Khiron'u, Zeus'a sunar (Frazer, 2020: 147).

2.2.12. Kerberos'un Yakalanması

Herakles'in son görevi de ölümler ülkesinden Kerberos'un getirilmesidir (EK 10). Bu köpeğin baş sayısı antik yazarlara göre genellikle üçse de Hesiodos elli beş der (Hesiodos, Theogonia: 310). Herakles bu göreve gitmeden önce mysterionlara katılmak için Eleusis'e gitmiştir (Frazer, 2020: 148). Daha sonrasında Lakonia'ya, Tainaron'a gelmiş ve Tartaros'a inmiştir. Ksenophon, Anabasis'inde ise Herakles'in bir batı Karadeniz kenti olan Herakleia

Pontike’de indiğini söyler (Ksenophon, Anabasis, 6.2.2). İndiğinde ruhlar onu görünce telaşa kapılıp kaçıştılar. Kapıların yanında Pirithos ile Theseus’u görmüş ikisini de kurtarmak istese de sadece Theseus’u ayağa kaldırabilmiştir (Frazer, 2020: 149). Sicilyalı Diodoros ise Theseus’u da kaldıramadığını çünkü bunun mümkün olmadığını yazar (Sicilyalı Diodoros, 4: 63).

Hades ona eğer sopasını ve oklarını kullanmadan Kerberos’u alt edebilirse götürebileceğini söyler. Sonrasında ikili bir boğuşmaya girer Herakles, Kerberos tarafından ısırılrsa da bırakmaz ve onu yakalar. Tanrıça Athena sayesinde Styks nehrini geçer Troizen’den dünyaya geri döner. Kerberos’u Eurystheus’a gösterdikten sonra vakit kaybetmeden onu Hades’e geri götürür (Frazer, 2020: 149).

Böylece kendisine verilen on iki işi tamamlayan Herakles sonrasında Lydia kraliçesi Omphale tarafından satın alınmış ve Omphale için de işler yapmıştır. Ephesos’ta, Kekropsları yakalamış ve bağlamıştır, Syleus ve kızı Ksanodike’yi öldürmüştür (Frazer, 2020: 152). Omphale’ye köleliği de son bulunca kendisine ordu kurmuş ve Troia’ya gitmiştir. Burada Laomedon ile savaşmış, Telamon ile kente girmiştir. Telamon kendisinden üstün veya ona eşit gibi görüldüğü için Telamon’a kılıç çekmiş, Telamon etraftan topladığı taşlarla ona bir sunak yapacağını söyleyince siniri geçmiştir. Herakles buradan da Kos’a doğru yelken açtığı sırada Hera ona sert rüzgarlar göndermiştir. Zeus bunu fark edince Hera’yı, Olympos’tan aşağıya baş aşağı sarkıtmıştır (Frazer, 2020: 153).

Sonrasında Arkadia’ya geçmiş bir ordu toplayıp Augias’a saldırmıştır. Elis’i, almış Augias ve oğullarını öldürmüştür. Burada olimpiyat şenliğini kurmuş ve dört yılda bir yapılmak üzere başlamıştır (Sicilyalı Diodoros, 4: 14.1). Elis’in alınışı gibi pek çok kentin yerellik gösteren kent mitolojilerinde Herakles’in kentlerini aldığı hikayeleri mevcuttur.

Son olarak Herakles, Trakhis’te, Oita adında bir dağa çıkmış bu dağın zirvesinde odunları yığmış, üzerine çıktıktan sonra insanlara odunları tutuşturmalarını istemiştir. Kimse bunu yapamasa da Poias odunları tutuşturabilmiştir. Herakles de ona yayını vermiştir. Odun yığını tutuştuğu sırada Herakles’in üzerinden bir bulut yığını geçmiş, gök gürlemiş ve Herakles’in göğe uçtuğu söylenir (Frazer, 2020: 163). Diodoros ise bu durumu yanan odun yığınları içinde hiç kemik bulunamayışıyla açıklamaya çalışmaktadır (Sicilyalı Diodoros, 4: 38.4).

3. YÖNETİCİ KÜLTÜ (RULER CULT)

Herakles ile yönetici kültlerini yoğuran idarecilerin kült pratiklerine bakabilmemiz için yönetici kültürünün ortaya çıkışı ve gelişiminin nasıl olduğuna bakmamız gerekmektedir. Diğer idareciler bu süreci nasıl yönetmiş ve bir yönetici kültüründen nasıl bahsedebilir hale gelinebilmiş buna göz atılması gerekmektedir. Daha sonrasında da yönetici kültürü fenomeni içerisinde sadece Herakles ile oluşturulan imgelemler bu idarecilere neler sağlamaktadır bu durum irdelenmeye çalışılmıştır.

3.1. Yönetici Kültürünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Antik Yunan'a dair bir başka fenomen de yönetici kültürüdür.⁷ Kültü oluşturan kişilerin buna nasıl sahip oldukları, toplumsal kabuller ve tanrılaşmış-tanrılaşmadıkları araştırmacıların meraklarını cezbetmiştir. Elbette ki buna sebebiyet sağlayan şey Antik Yunan tanrı ve tanrıçalarının bütün soyutlukları içerisinde somut antropomorfik özelliklerinin bulunmasıdır. İnsanüstü bir başarı, zaferler ve güç gibi kavramların fazlalığı bu fazlalıklara sahip olan kişilerin tanrısallıklarını sorgulatmaya açmıştır. Fakat bu düşüncenin karşısına Delphi'deki Apollon tapınağından bir buyruk hemen yetişir ve Yunan paganizminde bir insanın işleyeceği en büyük günah olan *hybris*'i⁸ kontrol altına almaya çalışır. Bu buyruk meşhur; *gnothi seauton* yani, 'kendini bil'dir.⁹ Bu bilinç isteği insanın sağlıklı, mutlu veya erdemli bir hayat yaşayabilmesi için tanrılar tarafından buyrulmuş veyahut da bu sınırları insanlık varoluşundan itibaren ihlal etmiş ve bu ihlallerden edindiği tecrübelerle sınırların ve kendini bilmenin insanlık için en uygun motto olacağı fikrine varmıştır.

⁷ Yönetici kültürü her coğrafyada farklı dinamikler ve unsurlar içererek gelişmiştir. Antik Yunan dünyası için incelediğimiz perspektifteki gelişim elbette Anadolu, Mısır ve Mezopotamya'da da var olan Yönetici kültürleri ile etkileşim içerisinde. Sümer, Akad, Asur, Babil, Hitit, Akhemenid uygarlıklarında gelişen bir yönetici ve Tanrılar arasındaki ilişkilerin toplumlarda alımlanması ve yansıması yöneticilerine Tanrısallık paydan daha fazla temsil yeti sağlanmış bir nevi onları 'toplumu idaresini sağlayan çoban' şeklinde görmüşlerdir (Teraman Hepdinçerler, 2021: 764).

⁸ Yunan düşüncesinde büyük bir yer tutan soyut bir kavramın simgesi. Hybris insanı suç işlemeye iteleyen, ölçsüzlük, hırs ve kendine aşırı güvendir (Erhat, 2011: 147).

⁹ Dilimize kendini bilmek olarak çevrilen ve Delphi'deki Apollon Tapınağı Arşitravında yazdığı iddia edilen Antik Yunan vecizesidir. Felsefede Sokrates'ten, Thales'e, Solon'dan, Pythagoras'a pek çok kişiyle de ilintili olan bu söz felsefeden, tasavvufa, hukuktan, siyasete pek çok alanda kendine yer bulabilmiş olup sözün muhatabının sınırlarını bilmesi, kendini tanıması, yapabilecekleri hatta yapamayacaklarıyla ilgili bir nevi dini buyruktur. Daha fazlası için bkn. (Nietzsche, 2011: 44-45).

İşte bu sınırların içinde kalmak isteyen fakat aynı zamanda da varoluşundaki tanrısallıktan kaynaklı sınırların içine sığamayan Herakles, gibi kimseler, insanlar ve tanrılar arasındaki bir nevi ara formu oluşturmuşlardır. Tanrılar ve diğer tanrısallıkla bağlantı sağlayabilen kişiler için de yönetici kültürleri oluşmuştur. Tarihsel örneklerine bakacak olursak yine ilkin gözlerimiz pek çok konuda olduğu gibi yönetici kültüründe de Homeros'a gitmektedir. Çünkü Homeros eserlerinde yalnız tanrılarını aktarmamıştır. Tanrılarla hayatlarının bir kısmında ilişkileri olan aristokrat ve kraliyet ailelerinden kişileri de gözler önüne sermiştir. Priamos, oğlu Hektor için 'bir ölümünün oğlu' değil de 'sanki bir tanrının oğlu' imiş gibi görüldüğünü aktarmaktadır (Homeros, İlyada, 24: 258).

Fakat yukarıda da kendini bilmenin erdemi belirtildiği üzere buradaki 'sanki' edatı, günah işlemenin önüne geçer ve Hektor'un yurdunu savunan erdemli bir prens oluşu adeta tanrısallıkla onurlandırılır. Yaşarken değilse de öldükten sonra bir kült bazı insanlar için mümkün olabilmiştir. Bu kültürler, eski kent devletlerinden yeni kolonizasyona göçlerinde Delphi'deki kâhinin kendilerine yol rehberi olması için seçtiği kurucu için kurulanlardır. Arkaik dönemle başlatılan kolonizasyon süreci genel itibariyle *ktistes* etrafında örgütlenmiş bir miktar yeni yerleşimcinin yeni yerleşim alanları kurmasıyla başlar. Geldikleri kentle de mitolojik akrabalıklarını sürdürmek, kültürel devamlılığı sağlamak amacıyla da bu *ktistes*, kahramanlaştırılır ve onun adına yeni yerleşimde bir kült oluşur (Malkin, 2011: 120).

M.Ö. 6. yüzyılda Yunan dünyası rejimlerden sınıfsal savaflara, inançtan kent imarına pek çok dinamik değişim ve dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Dionysos, Asklepios ve Herakles gibi isimler panteonda yerini sağlamlaştırmaya başlar (Bağdatlı Çam, 2019: 220).

Yönetici kültürünün ortaya çıkışı için temel hazırlayan olgu ve dönüşümlere baktığımızda bir diğer dikkat etmemiz gereken husus Pers savafları sonrasında gelişen toplumsal durumlardır. Yunan toplumu bu savafları daha kendi çağında bile barbarlığa karşı medeniyetin savunusu olarak görmüş, savaşta ölen veya katkı sağlayan kişileri kahramanlaştırmıştır. Özellikle Perikles bunu bir politik aygıt olarak propagandasında kullanmıştır. Peloponnesos savafları sırasında verdiği meşhur cenaze söylevinde, Atina için ölenleri şehit olmakla onurlandırır ve onların polis ideasına karşı tüm sorumluluklarını yerine getirdiklerini her biri için anıt mezarlar yapılarak adlarının yaşatılması gerektiğini söyler (Karayel, 2000: 139).

Antik Yunan dünyasının 5. yüzyılı önemli siyasi kırılım ve dönüşümleri barındırır. Bu yüzyıl başlangıcında artık tiranlar siyasi bir kurum olmaktan çıkmış ve özellikle Pers savaşları ardından toplumda daha eşitlikçi, demokratik organizasyonlar gelişmiştir. Fakat polisler içindeki eşitlikçi örgütlenme polisler arasında gelişmemiştir. Pers savaşları sonrasında kıta Yunanistan'da iki farklı siyasi organizasyona sahip olan Atina ve Sparta birbirlerinin tahakkümünü kırmak için bu yüzyılın sonunda savaşa tutuşmuş ve Atina demokrasisi bu savaşı kaybetmiştir. Toplumlar bu yüzyıl içinde hem Pers hem Peloponnesos savaşlarını görmüş bu savaşlarda öne çıkan bazı kişilere daha yaşarken kült oluşturmuşlardır.

Yaşarken kendisine kült oluşturulduğu bilinen ilk isim Spartalı General Lysandros'tur (Erskine, 2014: 580). Samoslular ona belki de küçük bir zaman diliminde olmuş olsa da kurbanlar kesmiş, adına sunak dikmişler ve Hera Festivallerini Lysandreia olarak adlandırmaya başlamışlardır (Chaniotis, 2003: 434). Sicilya'daki Syrakusai ve Agrigentum kentlerindeki tiranlarında tanrısal onurlandırılışlarına dair örnekler mevcuttur (Teraman Hepdinçerler, 2022: 770).

Yönetici kültürünün gelişmesi ve örneklerinin artmasını sağlayan başka bir coğrafyada Makedonya'dır. Arkeolojik buluntularla Pydna'da, III. Amyntas'a ait bir Amynteion bulunduğunu ve oğlu II. Philippos'a, Amphipolis, Ephesos ve Eresos gibi kentlerde daha ölmeden önce kültürünün başladığına dair verilerimiz mevcuttur (Chaniotis, 2003: 434). Diodoros'un aktardığına göre II. Philippos hayattayken on iki Olymposlu tanrı ve tanrıçalarla birlikte geçitte imgesel olarak temsil edilmiştir (Chaniotis, 2003: 434; Diodoros Scilus, 16.92.5).

4.yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Yunan polisleri özgürlüğünü onlara bağışlayan güçlü liderlere tanrısal onurlar bahşederek onları bir nevi dini boyutla harmanlıyorlardı ki bu tanrısal onurlandırma Perikles'ten itibaren var olagelmiş bir durumdu. Yani yönetici kültürü Helenistik devrin öncelerinde inanç içerisine tanrısal imajlara sahip insanların onurlandırmalarını içeren uygulamalar ile Helenistik dönemde dönüşüm gerçekleştirmiş ve kral ile idarecilerin bu esneklikle tanrısal sıfatlar kazanmasını sağlamıştır (Bağdatlı Çam, 2019: 220).

Atina'da bulunan Kassandros'un garnizonu Antigonos ve Demetrios tarafından kentten kovulup özgürlükleri bahşedilince Antigonos ve Demetrios için *soter* ünvanı ile kült

oluşturulmuş hatta ona yazılan meşhur bir *hymn*'de ‘Tanruların Atina’ya gözleri ve kulakları kapalıyken Demetrios’un yanlarında olduğunu’ söylerler (Chaniotis, 2003: 431; Landucci, 2016: 41). Landucci pek çok modern araştırmacının *Ruler Cult*’un başlangıcının Demetrios Poliorketes olarak gördüğünü söylemektedir (Landucci, 2016: 39).

Bir başka isimde hepimizin bildiği gibi Büyük İskender yani III. Aleksandros’tur.¹⁰ Kendisinin soyu zaten anne tarafından Akhilleus’a, baba tarafından da Herakles’e dayandırılmaktaydı. Pek çok defa kendisini Dionysos ile de özdeşleştirip Dionysos’u da kendi imgeleminde kullanmıştır. Buradan da fark edebileceğimize göre Aleksandros tanrılarla onurlandırılma teşebbüsü Akhilleus, Herakles ve Dionysos gibi zaten yarı tanrı ya da tanrısallıklarını yaşamları içinde daha sonradan kazanan isimler üzerinden olmuştur.

Aleksandros M.Ö. 331’de Mısır’da Ammon kahinini ziyaret ettiğinde rahip, onu Zeus/Ammon’un oğlu olarak karşılamıştır. Fakat bu tüm Mısır firavunlarının onurlandırılma şekli olduğu için rahip aslında yeni bir şey yapmamıştır (Fredricksmeier, 1979: 1). Bir farklı durumda M.Ö. 327 yılında gelişmiştir. Persler sosyal statü olarak kendisinden üstte olan kişilere secde eder ve etek öperlerdi. *Proskynesis* olarak adlandırılan bu ritüel Persler tarafından İskender’e de uygulanınca Makedonlar buna karşı çıkmış ve gülünç bulmuşlardır (Teraman, 2016: 145). Çünkü Makedon ve Hellenler için bu ritüel sadece tanrılara yapılabilirdi.

Bu süreç artık son aşamaya geldiğinde ayyuka çıkmış, M.Ö. 324 yılında Atina meclisinde Aleksandros daha hayattayken tanrılaştırılması teklifi verilmiştir ve M.Ö. 323 yılında Babil’den dönerken Kıta Yunanistan’dan gelen elçiler onun başına altın çelengi aynı bir tanrı gibi takmışlardır (Arianus, 7.23.2; Teraman, 2016: 145). Tabi ki III. Aleksandros ölümünden sonra onun adına pek çok kentte kültleri kurulmuş ve devam etmiştir. Aleksandros sonrası Helenistik devir içindeki Diadokhlar ve ardılları döneminde de yönetici kültleri ve oluşmuştur.

¹⁰ III. Aleksandros dilimize Büyük İskender olarak oturmuş olsa da tezde orijinal ismi kullanılmış metnin devamında İskender, III. Aleksandros olarak telaffuz edilmiştir.

3.2. Neden Herakles ve Yönetici Kültü?

Yönetici kültlerine sahip incelemeye tabi olan yöneticiler acaba Herakles'i kendi ideolojilerinin reklam yüzü olarak neden seçmişlerdi? Kendi tasvir veya politikalarında Herakles'i kullanmak bir yöneticiye neler sağlardı? Bu sorular bu başlığa cevap aradığı gibi aslında bu tez çalışmasının da genel itibariyle varmak istediği noktayı oluşturmaktadır. Siyasetlerinde Herakles'i seçen yöneticiler genellikle Herakles'in fiziki gücünü bir aygıt olarak kendi siyasi güçlerini oluşturmak veya daha güçlü hale getirmek için kullanmışlardır. Örneğin, Herakles'in mitolojisi içinde Lerna yılanı, Girit boğası, Kerberos vb. mücadeleleri ile halk nezdinde tanınan Herakles ile bir yönetici kültü oluşturabilen idareci halkı gözünde de doğüstü canlılarla savaşmış gibi görünebilecektir.

Tabi sadece bu sebeple değil aynı zamanda Herakles sayesinde tanrılarla özellikle de Zeus ile akraba olabilmışlerdir. Elbette antik dönemlerde yönetmenin kendisinin bir tanrısallık boyutu vardı. Fakat bundan da farklı bir şekilde Herakles'i politik imgelemlerinde kullanan yöneticiler kapalı veya açık bir şekilde Herakles gibi sonradan tanrılaştıklarını iddia edebilmışlerdir. Bu sayede mitolojik olarak bir tanrı ile ölümlüden olan sanki ara form gibi tanrılarla akrabalığı var edebilen mitolojik unsurların yani Dionysos, Herakles, Asklepios isimlerin mitolojide neden önemli yer tuttıklarını açıklar düzeydedir (Graves, 2010: 165).

Bir başka boyutu Herakles'in pek çok kentin mitolojik kurucusu oluşu bu kentler üzerinde idarecilerin de söz hakkına sahip olabilmesini sağlamıştır. Yayılmacı ve emperyal bir siyaset izleyen yöneticiler kendilerini Herakles'le özdeşleştirerek bu politikayı da çok güzel bir şekilde kullanmışlardır. Nerdeyse her dönemde var olmakla birlikte bu şekilde hegemonik iddialar Hellenistik dönemde ayyuka çıkmıştır. Çalışmanın ilerisinde Aleksandros'un Tyros kenti önünde kent sakinlerine seslenişi buna verilebilecek güzel bir örnektir (Arrianus, Anabasis II, 16.1). Herakles'in 'panhellenik' bir imgelemi vardır. Yunan uygarlığının ve kendisini Grek olarak adlandıran herkesi bir şemsiye altında toplayabilecek bir kahramandır (Antela Bernardez, 2016: 237).

Roma dünyasında ise Herakles yine pür meal anlamında imparatorluk güçlendirecek bir imgelemdir. Roma dünyasında öldükten sonra tanrılaşmakta sorun yaşamayan imparatorlar Herakles ile kendilerini bağdaştırarak yaşadıkları sırada da tanrısallığa ulaşmaya çalışmışlardır.

Yunan dünyasından farklı bir perspektif olarak Roma dünyasında siyasetten, etiğe, eğitimden pek çok noktaya kadar sirayet etmiş olan Stoa felsefesi Herakles ile de bağlantı halindedir. Herakles, Stoa filozofları sayesinde Roma için bir nevi ideal yöneticinin kullanım kılavuzunu oluşturmaktadır. Yunan tragedyelerinin baltayı taşa vuran Herakles'i, Roma Stoasında içerisindeki tanrısallık ile hep belirli bir yanlışlar silsilesinden sonra doğru yola evrilir. Canlıların en ıstıraplısı tanrısallıkla nasiplendirilir (Molacı, 2020: 67). Herakles'in bu hali de Romalı bazı imparatorları veya siyaset belirleyicileri tarafından rağbet görür.

4. SEÇİLEN YÖNETİCİLER VE HERAKLES ALIMLAMALARI

Seçilen yöneticiler idarede oldukları dönemlerde başlıklararak ve kendi dönemlerinde Herakles'i gündelik siyaset pratiklerinde kullanışları veya dönemin siyasetinde tartışma götürmesi dolayısı ile konu edilmişlerdir. Peisistratos, Maussalos, II. Philippos ve III. Aleksandros kendi başlıklarında Ptolemaios'lar, VI. Mithridates, I. Antiochos Diadokhlar ve ardılları döneminde, Nero, Commodus ve Maximianus ise Roma İmparatorları başlığı altında irdelenmeye çalışılmıştır.

4.1. Peisistratos ve Herakles Yönetici Kültü

Atina'da Tyranlar döneminin en meşhur isimlerinden bir tyran olan Peisistratos M.Ö. 561'de ilk tyranlık sıfatına kavuşur fakat kısa bir süre sonra Atina'dan kovulur. Daha sonra Megakles'in kızı ile evlenerek bu ittifak sayesinde ikinci kez iktidara gelse de yine iktidardan düşmüş M.Ö. 546'dan sonra iktidara üçüncü defa gelmiş bu kez ölüm tarihi olan M.Ö. 527'ye kadar tyranlık yapmıştır. İktidarı sırasında toprak reformu uygulamaya çalışmış, Atina'nın şehir imarına önem vermiş, kültürel pek çok yenilik kazandırmıştır (Tekin, 2016: 81). Peisistratos ve Herakles rabitasını ortaya atan ilk kişi John Boardman olmuştur ve sonrasında da onun ileri sürdüğü iddialara katılanlar veya karşı çıkan araştırmacılarla bu konu spekülatif bir alan olarak kalmıştır. Spekülatif alan olarak kalmasının sebebi arkeolojik kanıtların kesin olmayışıdır. Hatta Boardman'ın iddiaları genel itibariyle seramik sanatına dayanmaktadır. Attika'da siyah figürlü vazo seramiği resim sanatında Herakles'in spesifik olarak kullanımı Peisistratoslar döneminde bollaşmıştır (Boardman, 1975:1) (Tablo 4.1).

4.1: M.Ö. 510'a kadar Hellas'da bulunan seramiklerde Herakles tasvir oranları (Boardman, 1975:1)

<i>Proportion of Herakles scenes</i>	
Athenian black figure to 510 B.C.	44%
Peloponnesian shield-bands	27.5%
Corinthian vases	27%
Spartan vases	27.5%
'Chalcidian' vases	23%

Eğer Peisistratos ve oğulları Herakles'i kendi propagandalarında ve yönetimlerini güçlendirmede bir aygıt olarak kullanmışlarsa bunun sebebi ya Herakles'in, Hellen diyarında kahraman itibarına sahip olması veyahut da insanüstü ve tanrılar arası bir konumda kutsiyetinin bulunmasıdır. Bu kutsallıkla da kendi tyranlık kurumlarına bir meşruluk sağlayacaklardı. Birçok araştırmacının kafasını şu soru kurcalamaktadır; Vazo ressamları M.Ö. 560'lardan sonra Herakles figürünü neden bu kadar sık işlediler? Bir diğer soru M.Ö. 510'lardan sonra popülaritesini neden kaybetti? Boardman ve diğer araştırmacılar bu ikili arasındaki ilişkiyi doğrulayacak tek bir yazılı belge bile olmadığını sürekli hatırlatır.

Peisistratos ve Herakles ilişkisini açıklamak için Boardman belirli vazo sahneleri üzerinden ilerlemiştir. Bu sahneler; Herakles'in Nereus/Triton ile mücadelesinin tasvir edildiği sahneleri ve Herakles'in Olympos'a çıkarılışı sahneleridir. Bu dönemde pek çok seramik üzerine Herakles'i kithara çalarken, yemek yerken yani gündelik yaşam içerisinde de kullanmışlardır (Huttner, 1997: 26).

İlk ele alınan sahne Herakles'in Nereus/Triton mücadelesidir (EK 11). Boardman, bu sahnenin M.Ö. 570/60'lara kadar Attika vazo tasvirinde birkaç örneği dışında işlenmediğini ve bu örneklerinde Herakles ile dev deniz yaratığı Nereus olarak tasvirine dikkat çeker (Boardman, 1972: 59). M.Ö. 560'lardan sonra Nereus'un, insan şeklinde ve Triton ismiyle mücadelesini Peisistratos'un, Megara ile savaşları sonrasında Salamis adasını kontrol altına almasından kaynaklı değiştiği iddiasında bulunur (Boardman, 1972: 60). Glynn'da bu önerinin mantıklı olabileceğini düşünmektedir (Glynn, 1981: 85). Yani Herakles bu sahnede Peisistratos'u, mücadele ettiği deniz canlısı Nereus'un, Triton'a dönüşmesiyle de deniz savaşları verdikleri Megaralıların temsil edildiğini düşünmektedir.

M.Ö. 6. yüzyıl için bir farklı deniz gelişimi de Atinalıların Sigeion'u fethi sayesinde Hellespontos'u ticaret için kontrol altına almış olmalarıdır. Yine burada da imdada mitoloji yetişir, Herakles'de kıta Yunanistan'dan, Anadolu kıyılarına gelmiş ve Troia'yı yağmalamış karakterlerden biridir.

Ferrari belki de Peisistratos ve ardıllarının vazo sanatına doğrudan bir etkileri olmadığı fakat seramik boyayan zanaatkarların politik ortamın farkındalığıyla piyasaya kendi tasvirlerini sunduklarını söylemektedir ki Boardman'da bu konuda hemfikirdir (Boardman, 1972: 59; Ferrari, 1994: 219-226).

Tamm ise bu sahnenin Peisistratos'un Megara ile savaşları imgelemediği, sahnenin Peisistratoslardan önce de sonra da seramik ressamı tarafından işlendiğine dikkat çeker (Tamm, 1995: 12).

Bir diğer sahne ise Herakles'in Olympos'a götürülüşüdür. Konuya dair incelemeleri bulunan araştırmacıların Boardman'ı daha ciddiye aldıkları sahne de budur (EK 12). Boardman'ın bu sahnede eli biraz daha güçlüdür. Sahnenin farklı varyasyonları olmakla birlikte Boardman, Priam ressamını kullanmaktadır. Ressamın sahnesini incelemeyen önce Peisistratos'un iktidarına dair Herodotos'ta şöyle bir anekdot geçmektedir. Peisistratos kendisini Atina dışında yaralamış ve kente geldiğinde Megara'ya karşı savaşta sağladığı faydaları sayarak kendisine eli sopalı korumalar istemiş ve Atina halkı da ona bu korumaları tahsis ettiğinde Akropolü ele geçirmiştir (Herodotos, I: 59). Tiranlığının ilk dönemi çok uzun sürmeyen Peisistratos, diğer siyasi rakipleri Megakles ve Lykurgos'un birleşmesiyle sürgüne göndermiş olsalar da daha sonra gelişen terör olaylarıyla Megakles fikir değiştirmiş ve Peisistratos'a kızını vermiş ve Atina'ya Tiran olması için anlaşmışlardır (Herodotos, I: 60).

İkisinin yaptığı plana göre ki Herodotos bu planı çocukça bulur, Paiania demosundan Phye isminde iri bir kadın vardı ve bu kadına Athena gibi zırh giydirmiş, görkemli davranışlar hakkında eğittikten sonra yanında Peisistratos ile Akropole doğru arabayı sürmüşlerdir (Herodotos, I: 60). Atinalılar da Peisistratos'u bağırlarına basmışlar ve sahte Athena'ya tapınım göstermişlerdir. Herodotos'un aktarımı olay üzerinden aşağı yukarı bir asır geçmiş olsa da Huttner, Herodotos yazana kadar toplumsal hafızada kalmış olmasına dikkat çeker (Huttner, 1997: 31).

Pek çok farklı Olympos'a götürülüş sahnesi mevcuttur. Bazılarında arabada Athena bulunurken bazılarında da Iolaos görünmektedir. Zaten bu sahne kendi mitolojisinde de gördüğümüz gibi öldükten sonra Zeus'un ona tanrısallık bahşetmesiyle alakalıdır. Fakat Priam ressamının sahnesinde atların önünde yaşlı bir adam arkada Herakles ve üç dor sütunu bulunmaktadır.

Boardman bu sahnenin Olympos'ta değil de dor sütunlarından kaynaklı Akropolis olabileceği iddiasında bulunur (Boardman, 1972: 64). Soldaki iki sütun arasında bulunan yazıtta da Herakles'in *kore*'si yani 'kızı' ismi geçmektedir. Vazonun arka cephesinde Athena gibi resmedilen kişi Boardman'ın iddiasına göre Phye, Herakles'de Peisistratos'tur ve

kendisinin ikinci tiranlık dönemini temsil etmektedir (Boardman, 1972: 65). Olaydan sonra Phye ile oğlu Hiparkhos'u evlendirmiş olması, 'Herakles'in kızı' yazıtının da kuvvetli bir ipucu olmasını sağlamıştır (Boardman, 1972: 65).

Tamm, sahnenin M.Ö. 515 – 500'ler arasında çokça popüler olmasından kaynaklı Peisistratos döneminden sonra oğlu Hippias'ın bu sahneyi politik sembolizm¹¹ amaçlı kullanmış olabileceğini iddia etmektedir (Tamm, 1995: 44). Sonuç olarak sahnenin Peisistratos'un oğulları döneminde politik sembolizm için kullanılmış olma olasılığı yüksektir. Huttner ise Peisistratos'un Phye ile Akropole çıkışının Tiranın kendi kullanımından ziyade, seramik ressamlarına Herakles – Athena ikilisini hatırlatmış olabileceğini düşünmektedir (Huttner, 1997: 31). Yine Huttner bu seramik tasvirinin Peisistratos ve oğullarından sonra seramik sanatta hiç kullanılmadığına dikkat çeker (Huttner, 1997: 34).

Boardman verdiği vazo sanatı istatistikleriyle Atina vazolarında diğer kentlerden nerdeyse iki kat daha fazla Herakles'in sevilerek kullanılmasını Peisistratoslar ile ilişkilendirmeye çalışmıştır (Boardman, 1975: 1). Peisistratosların üçlü sınıfsal tabakayı popülist bir biçimde idare etme çabasını ve dönemin Atina'sını Panathenaia şenlikleriyle, Homeros'un kitaplaştırılmasıyla, Atina'nın su ve tahıl problemini çözmeye çalışmalarıyla kültürel bir derleme faaliyeti içerisinde oluşlarını biliyoruz. Nerdeyse her sahnede Athena'nın desteğini ve maneviyatını bulan Herakles'in M.Ö. 6. Yüzyıl Atina vazo sanatına da dönemin tyran ailesi sayesinde daha fazla işleniyor oluşu kabul edilebilir bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atina'nın çeşmeleri de vazo sahnelerine girmiş, Peisistratos'un bayındırlık faaliyetleri vazo sanatında işlenmiştir. Burada da örneğin Peisistratos bir kahraman edası ile Atina'nın su sorununu çözerken bir Herakles gibi mi onurlandırılmıştır? Maalesef Peisistratos'un, iktidarı sırasında şahsi olarak Herakles'i bir yönetici kültü olarak rol model alıp almadığını birinci ağızdan kanıtlar mevcut değildir. Var olan kanıtlar üzerinden sonuca varmak istersek de hem olumlu hem de olumsuz yönde fikir birliğine varılabilir gibi durmaktadır.

¹¹ Peisistratos sonrası iktidara gelen Hippias'ın babasının döneminde oluşan siyasi olguları kendi döneminde politik miras olarak kullanmak için geçmişe verdiği referans olarak kullanmasıdır.

Sonuç olarak seramik sanatındaki Herakles işleniş oranları ve antik yazarların verdiği bilgilerde Peisistratos'un da Herakles'e yardım ettiği gibi sembolik şekilde Athena'yı kendisine yardımcı olarak kullanışı olsun seramik zanaatkarlarının Herakles'i bolca kullanmasının bir dayanağı olması hasebiyle Peisistratoslar döneminde Herakles'in güçlü bir politik imgelem olarak gündelik hayatta var olduğu görülmektedir.

4.2. Maussolos ve Herakles Yönetici Kültü

Döneme dair incelenen farklı bir isim Perslerin Karia bölgesinde satraplık yapmış fakat bölgeyi kendi krallığı gibi yönetmiş olan Maussolos'tur. (M.Ö. 377 – 353) Karia'lı yerel bir aile olan Hekatomnid hanedanlığına mensup olan satrap Karia'nın güçlü bir kültü olan Zeus Laubrandeus'u ve Herakles'i kendi yönetici kültüründe kullanmıştır. Bir Karia kenti olan Latmos'un Herakles ile ilişkilendirilmesini sağlamış, kendi anıt mezarında Amazonamachia yontularını kullanmış ve piramidal anıt mezarının çatısında at arabası ile Herakles'in Olympos'a çıkışı gibi betimlenmek istemiş olabileceği düşünülmektedir (Stafford, 2008: 147).

4.3. II. Philipos ve Herakles Yönetici Kültü

M.Ö. 382 yılında doğan II. Philippos M.Ö. 359'dan ölüm tarihi olan M.Ö. 336'ya kadar Makendonya kralı olarak görev yapmıştır. Bazı retorikçiler özellikle İskrates ve bazı Hellenler tarafından kendisi Hellen birliğini oluşturacak kişi olarak görülmüş ve kendisine misyonlar yüklenmiştir. Philippos için Herakles'i kendi yönetici kültüründe kullanması aslında şaşılacak bir durum değildir.

Çünkü Herakles, kendisinin ve oğlu Aleksandros'un üyesi olduğu Argeadai hanedanlığının soy kütüğünün en başında yer almaktaydı. Dolayısıyla hem Herakles'e hem Zeus'a akrabalıkları bulunmaktaydı. Philippos'tan önce yönetimde olan, I. Arkhelaos (M.Ö. 413 – 399), III. Amyntas (M.Ö. 393 – 370) ve III. Perdikkas (M.Ö. 365 – 359) yönetimlerinde kullanılan sikkelerde Herakles'in aslan postlu başı yer almaktadır (Head, 1911: 220-224; Stafford, 2012: 143). Bu aslında bir problematiği de çözmüş oluyor.

Bu problem Makedonların, barbar mı yoksa Helen menşeli topluluklar mı olduğudur. Herodotos, Alexandros isimli bir gencin Olimpiyatlarda yarışmak istediğini, Yunanların

onun barbar olmasından kaynaklı yarışamayacağını savunduklarında Alexandros'un, atalarının Argos'tan geldiğini kanıtladığını hatta kendi araştırmaları doğrultusunda da Makedonların, Helen olduğunu söylemektedir (Herodotos, V: 22). M.Ö. 408'de Euripides, Atina halkına Arkhelaos tragedyasını sunarak onlara Makedonları tanıtmış ve menşelerini Argos olarak tarif etmiştir (Kottaridi, 2011: 8).

III. Perdikkas'ın ölümünden sonra başa geçen II. Philippos önce Makedonya'daki kentleri kendi otoritesi altında birleştirmiş daha sonra da Yunan ana karasındaki kentleri savaşlar sayesinde kendi etrafında birleştirerek kendisini birlik hegemonu ilan ettirmiştir (Yarlıgaş, 2015: 173). İskenderiyeli Clement (M.S. 150 – 215) *Protrepticus* adlı eserinde Khaeronea savaşından sonra Atinalıların, Philippos'a tapınmak için yasa çıkardıklarını söyler (Fredricksmeier, 1979: 39). Bu eserinde daha birçok ölümlünün tanrısal tapınım görmesini bir Hristiyan olarak paganizme yönelttiği eleştirisinden dolayı aktarmaktadır. Fakat bazı araştırmacılar tarafından Clement şüpheli yaklaşılan bir isimdir çünkü kendisi sadece tek kaynak olarak Favorinus'u kullanmıştır (Fredricksmeier, 1979: 40).

Atina'ya dair daha kesin kanıtlar ise Kynosarges'ten gelmektedir. Kynosarges adlı bölge Akropolün hemen güneyinde ve şehir surlarının dışında yer almaktadır. Burada meşhur Herakles tapınağı yer almakla birlikte kinik felsefeye sahip filozofların da yaşam alanlarıdır. Hem Sokratik felsefeci hem de kinik felsefe de adı geçen Antisthenes, Herakles'in hayatının gelişimini topluma ahlaki gelişim için örnek alınası olarak sunar (Pochert, 1994: 39). Herakles tapınağında Herakles'e, Alkmene'ye, Hebe'ye ve İalaos'a sunular mevcutken bir de Philippos'a sunak yapılmıştır (Fredricksmeier, 1979: 50). Philippos için seçilen alan elbette ki rastlantısal değildir. Philippos hem atasıyla aynı alanı paylaşmış hem de bir ölümlüye bahşedilebilecek en yüksek onursal mertebeyi kazanırken şehir surları dışında kalabilmiştir.

Khaeronea savaşından sonra Sparta hariç tüm Yunan polislerini bir araya toplayan Philippos için bu savaştan sonra kendisine bahşedilen onurları memnuniyetle kabul etmesi ve kullanması siyasi açıdan mantıklı gelmektedir. Fakat bu tarihten daha önce de bazı tanrısal onurlar almış olabilir. Örneğin, M.Ö. 357'den önce Philippos'un, Amphipolis'e bağımsızlığını bahşetmesi ve Makedon garnizonunu kentten çıkarmasına karşılık kentin ona tanrı sıfatıyla kurbanlar sunduğunu aktarmaktadır (Fredricksmeier, 1979: 51).

Bir başka kült örneğine de Lesbos adasında yer alan Eresos antik kentinde rastlıyoruz. Burada bulunan bir yazıtta III. Aleksandros'un, Asia seferi sırasında Tyran Agonippus'un kentteki Zeus Philippos'un sunaklarını yıktığına dair arkeolojik verilerle karşılaşmaktadır (Fredricksmeier, 1979: 51). Fakat burada da Philippos'a, Zeus üzerinden bir tapınım mı yoksa Philippos'un ataları Herakles ve Zeus'un koruyuculuğuna dair bir sıfatı mı kullandığı net değildir.

Pausanias'ın aktardığı bir bilgi arkeolojik kazılarla da desteklenmiş, Olympia'da bulunan bir tapınağın içinde Philippos, Amyntas ve İskender'in dışında ise Olympias ve Eurydice'nin heykelleri bulunmuştur (Fredricksmeier, 1979: 53; Pausanias, 5. 17: 4). Yine bu heykellerin Philippos mu yoksa İskender dönemine mi ait oldukları konusunda farklı yorumlar vardır.

Philippeion adı verilen bu tholos yapısının heykelleri fildişinden olup Leokhares yontusu olduğu düşünülmektedir (Kottaridi, 2011: 15). Bir başka tholos yapısı da Philippos'un Pella'da inşa ettirdiği sarayda bulunmaktadır. Bu yapının içinde bulunan yazıtlarda yapının Herakles'e ithaf edildiği ve ata unvanı ile övünülme söz konusudur (Kottaridi, 2011: 13).

Yukarıda vermeğe çalışılan örnekler Philippos'un yönetici kültürüne dair oluşum ve gelişimine ışık tutmak amaçlıydı. Kendisi de siyasi olarak güçlendikçe kültürünün oluşmasını istediği açıktır. Yönetici kültürünün Herakles'e dair örnekleri ise çoğunlukla İskrates menşelidir. Atina'da İskrates gibi Philippos taraftarları var olduğu gibi Demosthenes gibi anti Philipçiler'de mevcuttu. İskrates bir retorikçi olarak M.Ö. 346 yılında II. Philippos'a *Philippus* adlı mektubunu yazdı ve onu Helen şehirlerine liderlik etmeye çağırdı (Markle, 1976: 80).

Ne kadar İskrates yazılarında muhatap olarak II. Philippos'u alsa da aslında o yazılarını Atina kamuoyu için ele almış, Philippos'un Yunan kentlerini bir araya toplayıp Pers savaşı için hırslı olduğunu görmüş ve aslında onu teşvik ederek finansal himayesini sağlamaya çalışmıştır (Markle, 1976: 80).

İskrates, Atinalıları ve dolaylı olarak diğer Yunan kentlerini ikna etmek için aygıt olarak mitolojiye başvurur. Mitolojide de Herakles'i kullanan yazar Philippos'a atası Herakles gibi öğüt verir; "Hayırhah bir şekilde Yunan kentlerini birleştirmesini ve Troia'yı yağmalayan Herakles gibi Perslerin üzerine gitmesini ister." (İskrates, V: 111)

İsokrates yine Philippos'a bir başka tavsiye olarak Yunan kentleri üzerindeki krallığın kalıtsal olduğunu onun da Herakles gibi her şeyden üstün olduğunu yazmış; "Tüm Hellas'ı Hellenlerin kurucusu Herakles gibi anavatan olarak görmesini istemiştir." (İsokrates, V: 113 – 115) Philippos'un gözleri önüne yabancıların değil kendi evinden atası olan Herakles'i getirmesini isteyişi ile neyi başardığının ölçülmesi biraz zordur.

Sicilyalı Diodorus'un aktardığına göre M.Ö. 336 yazında Philippos tanrılara cömert festivaller ve kurban sunularını emretmiş kızının nikahını kutlamak ve yakında çıkılacak Pers seferi için tertiplenen kutlamalar sırasında Olympos tanrı ve tanrıçalarının heykel geçidinde kendi heykelini de sergilemiştir (Baynham, 1994: 35; Sicilyalı Diodoros, 16.92). Baynham, heykelin Philip'in çıkacağı Asya seferi için 12 Olympos tanrılarının desteğini göstermesi açısından yorumlasa da yine de provakatif bulunduğunu söylemektedir (Baynham, 1994: 37). Philippos bu festivaller sırasında da şüpheli bir şekilde suikasta uğramış ve sefere çıkamadan ölmüştür.

Son olarak Argeadai Hanedanına meşru olarak Herakles'e dair bazı simgesel sembolizmler Vergina'daki kazılardan ortaya çıkmıştır. Manolis Andronikos'un kazdığı bu tümülüs mezar odalarının kimlere ait olduğu çokça tartışılmış olsa da Hammond ve pek çok araştırmacı Mezar II'nin Philippos'a ait olduğunu savunmuştur (Andronicos, 1987; Hammond, 1991: 71). Mezar odasından Herakles sopası kabartmalı altından bir levha ve törensel olarak kullanıldığı düşünülen kalkanın üzerinde yine Herakles sopası kabartması mevcuttur (Şekil. 12) (Andronicos, 1987: 137). Mezar odası duvarlarına da aslan avı tasvirleri yine Herakles'in Nemea aslanına bir gönderme yapıyor olabilir (Pochert, 1994: 95). Tümülüste bulunan mezar odalarından pek çok Herakles temalı arkeolojik buluntu elde edilmiştir (EK 13, EK 14, EK 15).

Ezcümle II. Philippos'un kendisinin yönetici kültü pratiklerinde günün kamuoyunda olsun, kendisinde olsun Herakles'in yer aldığı çok açıktır. İsokrates sayesinde Herakles, Philippos'un iktidarında gündemden hiç düşmemiş, sürekli meşru bir akrabalık aygıtı¹² olarak kullanılmıştır. Bu sayede III. Aleksandros'un babasından hazır bir şekilde miras aldığı bir diğer şey de Herakles yönetici kültürüdür.

¹² Akrabalık aygıtı; II. Philippos ve III. Aleksandros'un ataları Herakles'i hep meşruiyet onayı için kullanmaları ve dönemin bu meşruiyeti ön kabulünü tasvir etmektedir.

4.4. III. Aleksandros ve Herakles Yönetici Kültü

M.Ö. 356'da doğan III. Aleksandros babasının beklenmeyen ölümü sonrası M.Ö. 336'da yirmili yaşlarının başında krallığın başına geçmiştir. Babasından kendisine kalan sıfat ve misyonları genç yaşında üstlenmek zorunda kalan Aleksandros ilkin ne zaman tanrısal duygular hissettiğini tam olarak bilinmemektedir. Fakat çocukluğunda baba tarafından Herakles ve Zeus'a, anne tarafından ise Akhilleus'a akraba olduğunu pek çok defa işitmiş olmalıdır. O da babası gibi atalarının Herakles'i sikkelerinde kullanma geleneğini devam ettirmiştir (EK 16) (Morkholm, 2000: 45-67).

Babası suikasta uğrayıp vefat ettiğinde Makedonya krallığının başına geçen Aleksandros sadece 20 yaşındaydı. Kralın gençliğini fırsat bilip ayaklanan kent ve kavimlerin üstüne gitmiş ve otoritesini kabul ettirmiştir. Özellikle Thebai kentine hiç acımamış, din adamları ve şair Pindaros'un torunlarının evleri hariç kenti yerle bir etmiştir (Plutarkhos, İskender: 11.6). Aleksandros kendisine karşı ayaklanan bir diğer bölge olan Thesselia'ya karşı ise diplomasiyi ve bu diplomaside ortak ataları olan Herakles'i kullanarak bu ayaklanmayı Herakles ile çözmüştür (Küçükler, 2019: 615). Bu bilgi ile daha Asia seferine çıkmadan Aleksandros'un gündelik politikasında Herakles'i kullanmaya başladığını görebilmekteyiz.

Korint Hegemonu sıfatı ile Perslerin üzerine sefere çıkan Aleksandros, Hellespontos'u geçtikten sonra ilk iş Troia'ya uğramış, Athena'ya ve Akhilleus'a sunularda bulunmuştur. Böylece geçmişinden aldığı kutsal soyları siyasi propagandasında her daim kullanacağını göstermektedir. Belki de bu propagandanın da ötesinde bir durum olarak Aleksandros, kahramanları kendi atası olarak görmeye ve onlarla rekabet halinde olduğunu, onları geçme zorunluluğu olduğu düşüncesine eğilimliydi (Bosworth, 2021: 323). İssos savaşından sonra Aleksandros, savaş yerine yakın Pinarus nehri kıyısına Zeus, Athena ve Herakles'e sunaklar diktirmiştir (Djurslev, 2021: 438).

Aleksandros, Fenike kıyılarını neredeyse mukavemetsiz bir şekilde fethettikten sonra Tyros kentinde ciddi bir savunmayla karşılaşmıştır. Aleksandros kentin tanrısının Melqart olduğunu ve Melqart'ın da kendilerinin panteonunda Herakles'e denk düştüğünü öğrenince Tyroslulara kentlerinin tanrısının akrabası olduğu ve onun için kurban sunmak istediğini iletmişse de kent bunu reddetmiştir (Arrianus, Anabasis: II 16.1). Bunun üzerine kenti yakıp yıkmıştır.

Halbuki Aleksandros'un derdi eğer atası Herakles'e kurban sunmak olsaydı surların dışında kalan eski Tyros'ta bulunan Herakles Tapınağına kurban sunabilirdi (Djurslev, 2021: 438). Fakat o kenti aldıktan sonra içerideki tapınakta kurban sunmuştur. Arrianus¹³, Aleksandros'un rüyasında Herakles'in Tyros kenti surları üzerinde durarak onu içeriye davet ettiğinden bahseder (Arrianus, Anabasis: II 18.1).

Daha sonrasında rotasını Mısır'a çevirmiş meşhur ziyareti Ammon için Siva Tapınağı'na gerçekleştirmiştir. Bosworth ve Stafford bu ziyaretin sebebinin Aleksandros'un da Herakles gibi bir ölümlü ve bir tanrı babası olduğu inancına sahip olmuş olabileceğini düşünmektedirler (Bosworth, 2021: 324; Stafford, 2008: 143). Aleksandros bu tapınakta pek çok dedikodusu yapıldığı gibi (Zeus) Ammon'un oğlu olarak rahip tarafından selamlanmıştır. Bu geleneğe Mısırlılar alışkın olabilirse de Helen ve Makedonları bir parça etkilemiş olması muhtemeldir.

Örneğin Kleitos bu duruma karşı çıkarken Iaosolu soylu Gorgos ise Ekbatana'da ona altın bir taç sunmuş ve kralı Amon'un oğlu olarak selamlamıştır (Bosworth, 2021: 325). Aleksandros, Mısır'dan sonra Tyros'a geri dönmüş ve Herakles'e tekrar kurban kesmiştir (Djurslev, 2021: 439). Bu çetin Mısır yolculuğunun rotaya eklenme sebebinin Aleksandros'un çağdaşı olan Kallisthenes, kralın Perseus ve Herakles'in izinde olduğunu yazmaktan geri durmamıştır (Lendering, 2024: 266).

M.Ö. 327 yılına gelindiğinde bir başka durumla karşılaşılmaktadır. Persler *proskynesis* denilen ve krallarının veya bir üst sınıfın önünde saygıdan yere kapaklandıktan sonra etek öpmeye benzer bir davranışla da selamlarını bitirirlerdi (Herodotos, I, 134). Bu hareketi Perslerin Aleksandros için yapıyor olsalar da Makedonlar ve Helenler bunu aşağılayıcı ve barbarca buluyorlar bu selamlamanın sadece tanrılara yapılabileceğini düşünüyorlardı. Aleksandros bir iki farklı symposiumda kendisine bu selamlamayı yapacak Makedon ve Helen soylularıyla örgütlü bir şekilde kendisini selamlatmışsa da genel kanının olumsuz oluşunu görmüş ve kimseyi zorunlu tutmamıştır (Plutarkhos, İskender: 54.5-6; Bosworth, 2021: 327-328).

Hatta Aleksandros, generali ve valisi olarak görev yapan Kleitos ile bu symposiumların

¹³ Tyros'ta gelişen bu süreçleri detaylı olarak işleyen tek kişi Arrianus'tur (Djurslev, 2021: 439).

birinde tartışmış, Kleitos kendisini Herakles ile bir tutmamasını, ne başardıysa Makedon ordusu ile başardığını söyledikten sonra çıkan arbedede öldürmüştür (Lendering, 2024: 299). Aleksandros, *proskynesis*'i kendi vatandaşlarına benimsetememiş olsa da bazı symposiumlara mor kıyafetler giyerek, Ammon kılığında onun boynuzlarıyla katılmaktadır (Bosworth, 2021: 329). Bu bilgiyi bu dönem ve sonrasında kullanılan sikkeler de doğrulamaktadır (EK 17). Aleksandros, symposiumlarda kendisine eşlik etmesi için Lysippos'a Oturan Herakles '*Epitrapezios*' olarak bilinen heykeli yaptırmıştır (Doksanaltı, 2016: 472). Bu heykel tipolojisi daha sonrasında Roma döneminde küçük yontu şekillerinde tekrarlanmıştır.

Parapamisos Dağı'na geldiklerinde Aleksandros'un ordusu bu dağı Kaukasos dağı olarak isimlendirmiş ve bu dağda Prometheus'u Kurtaran Herakles gibi Aleksandros'u Herakles ile özdeşleştirmişlerdir (Arrianus, I, 5.3). Indos'un doğusunda Bazira'ya geldiğinde burada bulunan Aornos Dağı'nı Herakles'in bile fethedemeyeceği mitosunu duyunca hiçbir stratejik önemi bulunmamasına rağmen dağın zirvesini ele geçirir ve atası Herakles'i bu sayede geçtiğini düşünmüş olabilir (Küçüker, 2019: 620).

Hindistan'a geldiğinde bölge halkı ona duymak istediği şekilde yaklaşmıştır. Aleksandros'un kendi ülkelerine gelen Zeus'un üçüncü oğlu olduğunu Dionysos ve Herakles'in kendi ülkelerine geldiklerini işittiklerini fakat Aleksandros'un geldiğini bizzat gördüklerini söylediklerinde Aleksandros'un hoşnutluğunu kazanmışlardır (Lendering, 2024: 309).

Aleksandros atası Herakles'in Cebelitarık boğazına karşılıklı diktiği sütunlar ile anılışına nazire yapar gibi doğuda gittiği en uç diyarlardan biri olan İaksartes mevkine anıt sunaklar diktirtmiştir. Philostratus'tan öğrendiğimize göre sunaklar Zeus (Ammon), Herakles, Athena, Hint Güneş Tanrısı ve Apollon'a adanmıştır (Philostratus, Life of Apollonius: 2.43). Aleksandros'un Anadolu'nun bazı kentlerinde ya ölümünün kısa bir süre öncesi ya da ölümünden sonra kendisine kültler oluştuğunu bildiğimiz Aleksandros M.Ö. 323 yılında öldüğünde Herakles gibi Olympos'a kabul edildiği dedikoduları yayılmıştır ve Helenistik dönemin en çok konuşulan 'kült' fenomenolojisinin temellerini atmıştır. Aleksandros'un Barsine'den olan ilk oğlunun ismi Herakles'ti. Tam bir Makedon, Pers ve Hellen temsili olan bu çocuk zehirlenerek öldürülmüştür (Djurslev, 2021: 443).

Sonuç olarak Aleksandos sadece Herakles ile de değil pek çok tanrı ile kendisini harmanlamış ve dünyanın bildiğimiz en meşhur yönetici kültürünü oluşturmuştur. Fakat yönetici kültürünün içerisinde önemli bir ağırlığı atası olarak gördüğü Herakles'e ait olduğu çok barizdir.

4.5. Diadokhlar ile Ardılları Dönem ve Herakles Yönetici Kültü

Aleksandros'un ardılları olarak geçen bu dönem M.Ö. 320'ler ile M.Ö. 280'ler arası biraz kaotik geçse de sonrasında tarihsel şema daha net bir şekilde oturmuştur. Artık Hellen dünyası için savaşların, siyasetin, ticaretin coğrafyası kıta Yunanistan'dan, Anadolu'ya geçmeye başlamıştır. Kaotik süreç sona erdikten sonra da kendi alanlarına hâkim olan Diadokhlar bu bölgelerde kendi yönetici kültürlerini oluşturmuşlardır. Fakat şöyle bir husus söz konusudur. Aleksandros döneminden sonra liderler iktidarlarına yönetici kültürlerini tanrı veya tanrıçalardan ziyade Aleksandros ile oluşturmaya çalışmışlardır. Bu yüzden bu dönem için verebilecek örnekler sınırlıdır. Bu dönem en iyi Aleksandros kültürü üzerinden okunabilmektedir.

Hellenistik dönem idarecileri kendi sikkelerinde Herakles'in Postunu ya Aleksandros ile ya da kendileriyle darp etmişlerdir (Morkholm, 2000: 55 – 58). En ünik örneklerden biri I. Ptolemaios'un tetradrahmisidir (EK 18).

Aleksandros'tan sonra Mısır'a sahip olan ve orda kendi hanedanlığını kuran I. Ptolemaios bu İskenderiye'de darp ettirdiği sikkelerinin arka yüzünde tanrılaşmış Aleksandros'u, Herakles başı şeklinde fakat Fil kafa derisi giymiş şekilde tasvir ederek Hindistan fetihlerinde kendisinin payını da hatırlatmış olmaktadır (Nicgorski, 2005: 107). Bu başlığın altında Zeus – Ammon'un boynuzları, İskender'in alnında diademi ve boynunda Zeus'un *aegis*'i mevcuttur (Morkholm, 2000: 68).

Huttner, I. Ptolemaios'un sikkelerinde önce Herakles tasvirini daha sonrasında da Herakles'i andıran Aleksandros'un tasvirini seçişinde kendisinin de Aleksandros'tan sonraki meşru yönetici olarak beyanını gösterdiğini düşünmektedir (Huttner, 1997: 124).

M.Ö. 300 – 260 yılları arası yaşadığı düşünülen Teokritos isimli şair II. Ptolemaios'un Herakles soyundan geldiğini vurgular ve Kralı hep Herakles ile özdeşirir (Huttner, 1997:

137). İskenderiye’de bulunmuş ve şu an British Museum’da sergilenen iki bronz heykelcik M.Ö. II. yüzyıla tarihlendirilip Herakles gibi tasvir edilen kişinin II. Ptolemaios diğzerinin de eşi II. Arsinoe’yi betimlediğı düşünölmektedir (EK 19).

Bu döneme dahil edilebilecek bir başka idareci de Pontos Kralı VI. Mithradates’tir. Romalıların kötü idaresinden ve bol vergilerinden usanmış Anadolu kentleri, Mithradates’i bir kurtarıcı olarak görmüş ve ona ‘iyi, cömert baba’ anlamına gelen *Eupator* sıfatını vermiştir. Babasının ölümü ardından M.Ö. 120 yılında krallığa gelen VI. Mithradates’in ailesi soy bakımından hem Perslere hem de Seleukoslar ile yapılan evlilikler sayesinde ve bastırdıkları Yunan sikkeleri, kabul ettikleri adetleri ile antik Yunan dünyasına aittir (Gürkan, 2019: 72).

Nerdeyse tüm Anadolu’yu hakimiyet altına aldıktan sonra Roma ile yaptığı savaşları kaybedip iktidarından olan VI. Mithradates, propaganda sanatını iktidarında güzel kullanmış, sürekli ailesinin iki farklı soyuna da göndermeler yaparak hakimiyet altında tuttuğı toplumların desteğini almaya çalışmıştır. Mithradates sikke darplarında batıdaki sikkelerde daha çok Yunan teması ile betimlenirken, Amisos ve Sinope gibi kentlerde ise Pers teması hâkim görünmektedir (Gürkan, 2019: 77).

Heykel sanatında ise yoğun bir III. Aleksandros etkisi karşımıza çıkmaktadır. Aleksandros’tan kaynaklı da Herakles kullanımı kralın propagandasında yer almıştır. Örneğın çok meşhur bir heykel başı olarak Louvre Müzesinde sergilenen Roma replikası Mithradates başı, Aleksandros stilinde Herakles’in aslan başı postu ile betimlenmiştir (EK 20). M.Ö. 88’den sonra Roma’ya karşı başlatılan Anadolu’yu Roma’dan kurtarma gayesi güden savaşlarda Mithradates’in heykeltraşları Aleksandros’un, Perslerden kurtarıcı imgesini bu kez de Mithradates için bir kılavuz olarak görmüşler ve Aleksandros – Herakles – Mithradates üçlemesi heykeltraşlık sanatında ortaya çıkmıştır (Pollitt, 1998: 36).

Bir başka çarpıcı heykel kullanımı Berlin Pergamon Müzesinde sergilenen Prometheus’u kurtaran Herakles yontu grubudur (EK 21). Bu grup teması ile de Mithradates veya ona bu propagandayı uygun görenlerin amacı Mithradates’i, Herakles gibi tasvir edip Herakles’in Prometheus’u kurtarma mitolojisi aracılığıyla halka Mithradates’i kurtarıcı rolü ile sunmaktır (Pollitt, 1998: 37).

Bu döneme dahil edebileceğimiz son idareci de Kommagene Kralı I. Antiokhos Theos'tur. M.Ö. 70 – 31 yılları arası hüküm sürmüş olan I. Antiokhos, Kommagene krallığının en meşhur kralıdır. Bu dönem imar ve bayındırlık faaliyetleri açısından arkeolojik olarak çok önemlidir. Mezopotamya'da Tanrı – Kral perspektifi ile kendisini tanrı olarak sıfatlandıran I. Antiokhos Nemrut'ta bulunan kitabede;

Adil bir Tanrı olan Büyük Kral Antiokhos, Romalıların ve Yunanlıların dostudur... Der ve devam eder; Bu yüzden bu kutsal yeri tüm tanrıların ortak kutsal yeri yapmayı tercih seçtim. Sadece önünüzde gördüğünüz atalarımın kahraman topluluğu burada benim dindar bağlılığımla kurulsun diye değil, aynı zamanda apaçık tanrıların ilahi temsili kutsal tepede kutsansın istedim. Hiç kimse, benim inancıma şahitlik etmekten yoksun olmasın.

İşte bu yüzden tanrıların layık oldukları heykellerini buraya diktirdim. Zeus – Oromasdes'in ve Apollo – Mithras – Helios – Hermes'in ve Artagnes – Herakles – Ares'in ve ayrıca her şeyi besleyen memleketim Kommagene'nin bu ilahi görüntülerini burda kurdum... (Satmış, 2024: 229 -230).

Kutsal alana Yunan ve Roma panteonundaki tanrıların da heykelini koydurarak tüm tanrılara ait bir kutsal yer yapma amacı güden I. Antokhos bir yandan da Romalılar ile bu sayede politik açıdan iyi geçineceğini düşünmektedir. Kendisi de soyunu III. Aleksandros'a anne tarafından bağlatarak Aleksandros'un oluşturduğu yönetici kültüründen nasiplenmek istemiştir. Bu sayede atası konumuna gelen Aleksandros'un politik imgeleminde çokça yer alan Herakles, Kral I. Antiokhos ile *dexiosis*¹⁴ stelinde tasvir edilmiştir (EK 22).

Arsemia Hierotesion'unda bulunan stel için Dörner, Kralın yüksek tiarası ile sağlanan büyüklük tasviri için bunun bir selamlaşmadan çok kralın tanrıyı kabul etmesi yorumunda bulunmuştur (Dörner, 2020: 184).

Herakles'le birlikte tasvir edilen I. Antiokhos, Yunan ve Roma toplumu ile müttefik olduğu ve onların tanrılarına kendi toplumunda da saygı duyulduğu imajını vermek isterken aynı zamanda da bu tasvirler sayesinde kendisinin yerinin tanrılar katında olduğunu da göstermektedir (Tosun, 2022: 194). Böylece stel ile oluşturulmak istenen, bu ikonografinin M.Ö. 2000'lerden beridir Mezopotamya'da bulunması, Tanrı – Kral geleneğinin, Yunan ve Roma kültürü içerisine Helenistik Aleksandros kült olgusu ile bütünleşmiş halinin en pür

¹⁴ Kelime yunanca bir etimolojiye sahip olup ikonografik tasvir sanatında tokalaşmayı tanımlamak için kullanılmaktadır (Tosun, 2022: 190).

meal gösterimidir.

4.6. Roma İmparatorları ve Herakles Yönetici Kültü

Herakles'in mitolojik olarak İtalya yarımadası ile ilişkisi kendi mitolojisi içinde Geryon sığırları işinde dönüş yolunda geçmektedir. Roma'da Palatine veya Aventine tepesine *Hercules İnvictus* adıyla bir sunak inşa eder (Siwicki, 2021: 490). Roma'da bilinen en eski Herakles tapınımı Forum Boarium'da başladığı düşünülmektedir. Burada bir kült heykeli de bulunmuştur (Siwicki, 2021: 491). M.Ö. 189 yılında konsüllük görevinde bulunan Marcus Fulvius Nobilior, Magnesia savaşından muzaffer olarak döndüğünde Campus Martius'ta bulunan *Herculis Musarum* tapınağını restore ettirmiştir (Siwicki, 2021: 496).

Romalı idareciler için Herakles araştırması yapıldığında şu olgu çok rahat göze çarpmaktadır. Romalı siyasiler kendilerini mitolojik bir unsur ile özdeşirecek, davranış pratiğine kimlik kazandıracaksa pragmatik ve ussal yaklaşarak en "güçlü" ve en "mantıklı" olanı seçmişlerdir. Çünkü Roma dünyası M.Ö. III. yüzyılın ortalarından sonra Akdeniz ve kıyıları etrafında söz hakkına sahip olmaya başlamış büyük bir coğrafyaya hükmetmiştir. Yunan dünyası için siyaset ve politika kent devleti içi ve etrafı için anlamlı iken Roma dünyası için daha büyük bir coğrafya için söz konusuydu.

Daha önce de değinildiği üzere örneğin Augustus ve Marcus Antonius çekişmesinde Marcus Antonius pek çok kentte Dionysos olarak selamlanmış ona karşı savaşı kazanan Augustus'a da 'bilmenin' tanrısı Apollon kimliğini kullanmıştır (Plutarkhos, Marcus Antonius: XXIV).

Yine de kendi iktidarları sırasında Herakles ile ilişkisi olan Romalılar az da olsa vardır. Şu dipnot da unutulmamalıdır ki herhangi bir Roma imparatoru aile soyunu Herakles'e dayandırmaz. Roma imparatorları arasında Herakles¹⁵ ile olan ilişkisi irdelenen ilk isim Nero'dur. Aslında imparator Nero'nun, Herakles ile ilişkisinden ziyade öğretmeni ve danışmanı olan Seneca'nın, Nero'ya sunduğu Herakles örneği söz konusudur. Nero M.S. 54

¹⁵ Roma panteonunda Herakles, Hercules olarak isimlendirilmiş olup metnin bütünselliğinin bozulmaması ve aynı anlama gelmesi itibarıyla Roma döneminde de Herakles terminolojisi kullanılmıştır.

ile 68 yılları arasında hüküm sürmüştür. Çok genç yaşta imparator olan Nero iktidarının ilk yıllarında verdiği kararların arkasında annesi genç Agrippina ve hocası Seneca vardır.

Stoa felsefesi¹⁶ filozoflarına bakacak olursak özellikle fikirlerini bildiğimiz geç dönem Stoacılar, Herakles'i teolojik sorunlar için çıkış noktası ve ulaşılmak istenen 'kâmil insan' tipolojisinin bir kahramanı olarak görür (Molacı, 2020: 60). Hatta Stoa felsefesi için Herakles bir alegori de sunar. Şöyle ki Stoa filozofları için dünya artık yaşamsal faaliyetinin sonuna biyolojik olarak geldiğinde ateşe dönüşecek veyahut ateş tarafından dönüştürülecektir. Bu durum eski evren için yeni bir başlangıcın dönüşümüdür (Molacı, 2020: 66).

İşte Herakles'de bu dünyada 12 işini tamamladıktan sonra rahata ermesi gerekirken yaşadığı psikolojik sınırla eşini ve çocuklarını öldürmüş, intihar için ateşi seçmiş evrenden fiziken ayrılışı yanarak gerçekleşmiştir. Cicero'nun ve diğer Stoacı filozofların tanrısı Herakles'in yaşadığı sonda tüm kuşatıcılığı tüm nedenselliği ve değiştirilemez öngörünün kesinliği ile görevdedir (Cicero, Tanrıların Doğası: II. 80).

Seneca'nın Çıldırın Herkül (*Hercules Furens*) eseri Nero'ya bir nevi Stoacı erdemi anlatan didaktik bir örnektir. Bu esere baktığımızda Seneca için Herakles'in fiziken gücü onu tanrılara neredeyse eşit kılmış olsa da bu güç ona otokontrolü kaybettirmiş ve karısını çocuklarını katlettirmiştir. Eşi ve çocuklarını öldürdükten sonra intihara karar veren Herakles'i, bu fikirden Amphitryon vazgeçirir ve o andan itibaren eserde Herakles için öz kontrol devreye girer (Papadopoulou, 2004: 279). Burada bir nevi Seneca, Stoacı bir dokunuş ile Nero'ya öz kontrolü kazandırmak ve bu sayede iyi yönetici olmayı aşlamak istemektedir (OKell, 2005: 196).

¹⁶ Stoa felsefesi, yalnız öğretinin kurucusu olan Kitionlu Zenon'un felsefesi değil, bu okulu yöneten öğreticileri ve öğrencileri de kapsar. Okulun tarihçesi, geleneksel olarak üç döneme ayrılır: İ.Ö. III. yüzyılda etkinlik merkezi Atina olan ve Kitionlu Zenon, Kleantes ve Khyrisippos'un yer aldığı Eski Stoa. İ.Ö. II. yüzyılda, sistemin ilk keskinliğini yitirip latinleştiği Orta Stoa; bu dönemin belli başlı adları şunlardır: Babil'li Diogenes, Tarsuslu Antipater, Rodoslu Panetius, Apemeli Posidonius. İ.S. I. Ve II. yüzyıllardaki İmparatorluk Stoası ise temelde Romalıdır ve yalnızca ahlakla ilgilenmek için, mantık ve fiziği neredeyse tamamen bırakmıştır. Bu dönemin belli başlı adları şunlardır: filozof olarak değerlendirilebileceği ölçüde Seneca, Musonius Rufus ve özellikle Epiktetos ile Marcus-Aurelius (Braun, 2018: 13).

Seneca'nın Herakles'i ideal bir Romalı tam bir görev adamıdır. Yine Seneca'ya göre Herakles katlandığı acılar ve başarmış olduğu işler ile tam olarak Stoacı kahraman (*virilis*) anlayışının temsilcisidir (Molacı, 2020: 67). Seneca'ya göre Odysseus'un Troia'dan dönüşü ile Herakles'in işleri arasında kurulan benzerlikte iki kahraman da “zorluklara yenilmeyen” dünyadaki hazları ve kazandıkları zaferleri küçümseyen tutumları ile Stoa'nın “bilge” kişisine örneklerdir (Seneca, Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine: II. 1).

Tüm bu Seneca'nın Herakles çabalarından sonra Nero'nun onu pek dinlemediği açıktır. Nero kendi siyasi pratiğinde Herakles'i kullanıp kullanmadığına dair verimiz yok fakat tutarlı bir siyaset izlemediği herkesin malumudur ve hocası Seneca'ya da intihar etmesi yönünde bir ceza vermiştir.

Herakles yönetici kültünü oluşturmaya çalışan ve iktidarında kullanan Roma imparatoru Commodus'tur. Commodus M.S. 177 – 192 tarihleri arasında hüküm sürmüştür. Babası Marcus Aurelius onu 177'de kendisi imparatorken *Augustus* unvanını onunla yetkileriyle birlikte paylaşmıştır. 180 yılında Marcus Aurelius'un ölümüyle de tek başına iktidarı başlamaktadır. Başlayan bu iktidarla Commodus resmen kendini Roma toplumuna Herakles olarak tanıtır.

Çokça sikke ve heykelle kültün sistematığı yerleştirilmeye çalışılmış, kendisi de arenaya çıkıp bir gladyatör olarak başında aslan postuyla dövüştüğü ve yırtıcı hayvanları öldürdüğü bilinmektedir. Halkın önüne Herakles gibi çıkmaktadır (Okell, 2005: 210).

Yönetimle çok ilgilenmeyen Commodus ilgilendiği zamanda garip işler yaparak pek çok senatörün hoşnutsuzluğunu kazanmıştır. Roma kentinin adını *Colonia Commodia* olarak değiştirmiş, Senatonun adını “Commodusun Senatosu”, Roma halkına “Commodusun halkı” gibi pek çok şeyin isim değişikliğini yapmış takvim aylarını kendi istediği gibi isimlendirmiştir (Cassius Dio, LXXIII: 15). Bu gibi hareketler Roma'da hiç sevilmemiş ve ona antipatiden ziyade nefret duyguları gelişmiştir.

Historia Augusta'da geçtiği gibi çeşitli yerlere tutarlı bir tipoloji ile Herakles ve kendisinin heykellerini yaptırmış, Herakles ile kendisine kurbanlar sundurtmuştur (Historia Augusta, Commodus Antoninus: IX). Böylece Commodus, Herakles yönetici kültünü gündelik siyaset pratiğinden de aşarak bir ibadet ritüeli haline getirmiştir.

Commodus'un en meşhur heykeli Capitoline müzesinde sergilenendir (EK 23). İmparator bu heykelde Herakles'in postunu sırtına ve başına örtmüştür. Sağ elinde Herakles'in sopası sol elinde ise Hesperidlerin elmaları ile tasvir edilmiştir. Büstün altında bulunan küre evrenselliğini ve iki *Cornucopiae* (boynuz) bereketi temsil ediyor olabilir (Hekster, 2001: 6). Boynuzun hemen yanında diz üzerine eğilmiş kadın tasviri de yine Herakles mitolojisinden Amazon kadınlarını tasvir ettiği düşünülmektedir.

İmparatorun sadece yönetici kültü oluşturmak dışında Herakles'in bir enkarnasyonu olduğunu düşündüğüne dair tartışmalar da var olmakla birlikte imparator kendisinin hizmetlisi ve dövüşçüsü tarafından suikasta uğramadan önce senato tarafından "Dünyanın Fatihi" ve "Romalı Herkül" olarak tanrı ilan edilmiştir (Spiedell, 1993: 119). Fırat nehrinin ortasında bir garnizon olan Dura-Europos adlı kaleden çıkan bir sunak yazıtında imparator için "Roma Herkülü" olarak bir sıfat da kullanılmaktadır (Hekster, 2001: 22). Suikastten sonra yine aynı senato imparatoru *Damatio Memoriae*'ye¹⁷ uğratmış olsa da üç yıl sonra imparator olan Septimus Severus, Commodus'a tanrısal sıfatlarını geri iade etmiştir (Hekster, 2001: 21).

Roma imparatorları arasında Herakles ile ilişkisi irdelenen son imparator Diocletianus'un kendisine eş imparator yaptığı Maximianus olacaktır. Bu ikili idareye 293 yılında iki Casar da ast olarak eklenmiş böylece tetrarşi yönetimine Roma toprakları taksim edilmiştir. Maximianus ve Diocletianus'un 291 yılında yapılmış olan bir kutlama konuşmasında aktarıldığına göre bu iki Augustus dayanışma içerisinde imparatorluğu yönetmişler ve Diocletianus, Jupiter "Zeus", Maximianus ise Herculinus "Herakles" sıfatını almışlardır (Mitchell, 2020: 80). Stephen Mitchell bu kutlama konuşmalarında hükümdarların görevdeki seferleri ve kazandıkları zaferleri sıraladıktan sonra uzun uzun dini propaganda ile iki imparatorun Jupiter ve Herakles ile özdeşleştirilmelerini imparatorların arzularından kaynaklandığını düşünmektedir (Mitchell, 2020: 82).

Askerler arasında çok yaygın olan Mitra tapınımına ait olan bir Mithraeum'dan çıkan kutlama yazıtında Dindar Iovius (Diocletian) ve Herculus'a (Maximianus) övgüler mevcuttur (Mitchell, 2020: 90). Asker kökenli bir imparator olan Maximianus, idaresi

¹⁷ Lanetlenmiş bir imparatorun ardından sonraki bir dizi maddi kültür envanterlerinden adının silinmesi, lanetlenmesi veya yeniden yorumlanması gibi bir sürece verilen isimdir.

sırasında kendi siyasetinde Herakles'i kullanması elbette askerleri üzerinde otoritesini arttırmıştır. Eutropius'un eseri *Breviarium Historiae Romanae* adlı eserinde ikisinin krallık gibi adetler getirdiğini ve Diocletianus'un kendisi ile Maximianus'un yaşlandığını düşünerek emekliliğe ayrılmaları ile sade bir vatandaş olarak öldüklerinde tanrılaştıklarını beyan eder (Eutropius, 2017: 161). İkili yönetim dönemine ait bir madalyonun arkasında iki imparatorun tokalaşması, lejantları ve başlarının üstünde Jupiter ve Hercules görülebilmektedir (EK 24).

5. SONUÇ

Delphi'deki Apollon tapınağının girişine altın harflerle kazınmış olan *Gnothi Seaton* "kendini bil" ifadesi yalnızca epistemolojik bir özün tasviri ya da dini bir buyruk olmaktan ötededir. Toplumsal bir oluşun temeli ve Yunan bilgeliğinin birçok anlatıya, tragedyaya yansıyan ölçüsüdür. İnsanlık ve tanrısallık arasına çizilmiş bir sınır çizgisidir ve Herakles Olympos'a taşınıp tanrısallığa erişerek bu sınıra ait bir ara formun temsilcisi olmuştur. Hem insani hem tanrısal özellikler göstererek *hybris*'i aşmıştır. Hem Yunan hem de Roma dünyasında bir yönetici kültü olarak benimsenmesindeki asıl sebep fiziksel gücü ve kudreti ile ideal bir kahraman sembolü olarak benimsenmesinin dışındaki aşkınlığı ve bu aşkınlığın erişilebilirliğidir. Siyasal güce sahip olan hükümdarlar ve liderler bir fani olarak insanın ulaşabileceği sınırların içerisinde var olmuşlar fakat bu sınırlardan Herakles ile kurtulmayı denemişlerdir.

Herakles'in yönetici kültürleri içerisindeki konumu bireysel olarak hükümdarlarla ilişkili olsa da bu hükümdarların özellikle Herakles'i benimsemesi yalnızca kişisel arzulara hizmet etmemektedir. İktidar sahip olunan bir şey olduğu kadar toplumla içkindir. Bu sebeple siyasi politikaların toplumun liderleri için neden Herakles etrafında şekillendiği Herakles'in toplumsal izdüşümünde aranmalıdır. Herakles'in adıyla anılan zorlu 12 işi ve sonsuz mücadelesi bir kahramanlık motifi olarak ait olduğu toplumun mensupları için saygınlık kaynağıdır. Kendi günahlarından arınmak için zorlu görevleri yerine getirmeyi üstlenerek yalnızca gücün değil erdem de simgesi olmuştur. Dolayısıyla gücü ve otoriteyi elinde tutarak saygınlık kazanmak isteyen siyasi iktidar öznelinin toplum tarafından erdemli davranışlarıyla ve kahramanca cesaretiyle kabul görmüş bir figürü siyasi politikalarında kullanmak istemeleri oldukça anlamlıdır. Herakles'i imge olarak seçen yönetici kültürleri liderlerinin güç arzularının yanında toplumun hassasiyetlerine de hizmet etmektedir. Bir hükümdar için yönetici kültü varlığının temelinde de bu fikir yatmaktadır; hükümdarlar yönetici kültürlerini bir meşruiyet ve düzen sağlayıcısı olarak kullandıkları gibi yönetici kültürlerini kültürel ve dini aidiyetlerle destekleyerek bir kimlik devamlılığı sağlamışlardır.

Toplumsal kimlik yaratımı totaliter rejimler ve otorite sahipleri için manipüle edilmeye müsait bir alandır ve bu noktada arkeolojik anlam devreye girmektedir. Dini aidiyetlerin ve kültürel kimliğin tapınaklar, seramikler, antik metinler gibi arkeolojik verilerle

desteklenebilir olması, bu duruma arkeoloji disiplininin sınırları içerisinde bir okuma yapılabilmesini sağlamaktadır ki bu da arkeolojik anlamın kendisidir.

Pindaros onun konumunu *heros theos* konumlandırmıştır (Pindaros, Nemean: 3.22). İnsanlar ile tanrılar arasında kahramanlar sınıfından da ileri bir konuma sahip biri olarak Herakles seçtiğimiz idareciler için ölümsüzlüğe ulaşabilecekleri bir ara form olarak işlev kazanmıştır. II. Philipos'un, III. Aleksandros'un, Diadokhlar ve ardıllarının Herakles adına tapınaklar inşa ettirmesi, Roma'da sikkelerde Herakles imgelerinin kullanılması gibi veriler toplumsal hafızanın ve kimlik inşasının dinsel pratiklere ve sosyal yaşamın içerisine hangi şekillerde sirayet ettiğinin karşılığıdır.

Seçilen idarecilerden ilki olan Peisistratos döneminde Peisistratos veya Atina seramik sanatçılarının Herakles'i bu dönem siyasi sürecinde politik bir aygıt olarak topluma sunumları önemlidir. Onun ve oğullarının iktidarları sırasında Herakles direkt Peisistratos ailesi tarafından yönetici kültünde kullanılmadıysa bile Herakles seramik sanatı ile Atina'da çokça sergilendiği bir dönem geçirmiştir. Belki de iktidarın gururunu okşamak isteyen seramik sanatçıları Herakles'i tanrılaşmak için bir ara form olarak görmüş ve seramik sanatı üzerinden alegorik olarak Peisistratos'u ve Herakles'i özdeşirmişlerdir (Ferrari, 1994: 219-226). Elbette ki bu Ferrari açısından bir ihtimal olarak düşünülmektedir.

Daha sonrasında Makedonya hanedanından baba oğul olan II. Philippos ve III. Aleksandros için de Herakles iktidar meşruiyeti sağlayan bir ata konumundadır. Fakat sadece ataları olarak kalmamış politik bir aygıt olarak da yönetici kültlerini inşa edişlerinde var olmuştur. Philippos ve Aleksandros'ta tartışma gerektirmeyecek bir Herakles yönetici kültü şekillenebilmiştir. İkisi için de söylenebilecek şekilde fakat Aleksandros'ta daha çok fark edilebilir bir durum olan şey ataları Herakles'in izinden gidip onun gibi bir ara forma dönüşerek en azından öldükten sonra yapabildikleri ile toplum nezdinde tanrılaşmak istemişlerdir.

Aleksandros'tan sonra idareciler için yönetici kültü oluşturmak daha önemli bir yer kazanmış ve idareciler genel itibari ile kendi meşruiyetlerini Aleksandros'tan sağlamaya çalışmışlardır. Bu yüzden Diadokhlar dönemi ile ardılları ve Helenistik dönem diye adlandırılan dönemde isimlere çok değinilmemiştir. Bu dönemde II. Ptolemaios'a atfedilen Herakles ilintili şiirlere denk gelmekteyiz.

Sonrasında yerel krallıklar olarak görebileceğimiz, IV. Mithradates ve I. Antiokhos Theos gibi isimler atalarında edindikleri III. Aleksandros'a dayanan evlilikleri ile Aleksandros'tan bir meşruiyet sağlayarak onun da var olan Herakles ilişkisi üzerinden kendilerinin de Herakles ile bağlantıları ortaya çıkmıştır.

Herakles'in Yunan ve Roma toplumunun kültürel kodları içerisinde farklı şekillerde tezahür ettiği, Yunan ve Roma hükümdarları tarafından da farklı şekillerde özümsemesine neden olmuştur. Burada toplum ve yönetici arasında girift bir ilişki söz konusudur. Roma toplumu hukuk ve siyasetle ön plana çıkarken Yunan toplumunun felsefe, sanat ve doğa olan ilişkisinin baskınlığı Herakles'in Yunan yöneticiler tarafından soy bağı oluşturulmuş bir kült anlayışını kabul etmelerine neden olurken Roma'da hukuk ve siyaset damarının önemi Herakles'in propaganda amacı olarak kullanılıp özellikle fiziksel gücü ile anılmasını sağlamıştır. Roma İmparatoru Commodus'un Herakles'i yalnızca bir yönetici kültü olarak kullanmayıp, onun gibi davranmaya çalışarak, Nemean Aslanı derisini giyip gladyatör dövüşlerine katılmasının asıl sebebinin bu anlayış farklılığı olduğu söylenebilir.

İlk örneğimiz olan Nero'nun Herakles ile ilişkisi danışmanı ve hocası olan Stoa filozofu Seneca üzerinden okunabilmektedir. Seneca, Herakles'i herkes için ve özellikle Nero için kâmil insan örneği olarak sunmaktadır. Diğer örneğimiz olan Commodus'ta ise Herakles imparatorun deyişi yerinde ise her hüccesine işlemiş açık seçik bir şekilde gözler önünde bulunmaktadır. Son örneğimiz olan Maximianus'da ise ordu menşeilisi olan imparatorun orduda Herakles'in yerini anlamamızı sağlayacak buluntular ile tüm isimlerin Herakles ile oluşturmaya çalıştıkları yönetici kültürleri gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Commodus ve Maximianus'un, Herakles'te ortaklaşmaları yukarıda da söylendiği gibi Antik Yunan ve Roma dünyasındaki farklı algının tezahürü olarak görülebilmektedir.

İrdelenen isimlerin pek çok çoğu idareci olarak toplum nezdinde yaptıkları ile ismen de olsa gerçekten de olsa ölümsüz olmak istemişlerdir. Ölümsüzlüğe kavuştuğunu bildikleri Herakles'te ölümsüzlüğe ancak ölümlerle erişebilmiş olduğu için Herakles idarecilere veya idarecilerin eşrafına kılavuz olarak tercih edilebilecek yegâne karakter olarak görünmüştür (Stafford, 2010: 244). Böylece idareciler de Herakles gibi dönüşerek insanlar ve tanrılar arasında kalan kısımda yerlerini alabileceklerdi.

KAYNAKLAR

- Andronicos, M. (1987). *Vergina, The Royal Tombs and the Ancient City*, Athens: Ekdotike Athenon S.A.
- Antela Bernárdez, B. (2016). ‘‘Like Gods among Men. The Use of Religion and Mythical Issues during Alexander’s Campaign’’. *The Religious Aspects of War in the Ancient Near East, Greece, and Rome*. Leiden, The Netherlands. 235-255.
- Aristoteles. (2019). *Atinaluların Devleti*. (çev.), Ari Çokona, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arrianus. (1976). *Anabasis of Alexander. Volume I: Books 1-4*. (Trans. P. A. Brunt) Loeb Classical Library 236. Cambridge: Harvard University Press.
- Bağdatlı Çam, F. (2019). ‘‘Hellenistik Dönem Yönetici Kültünün (Ruler Cult) Ortaya Çıkışı ve Simgeleri /The Emergence of Ruler Cult and Symbols of the Hellenistic Period’’. *Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı ’ya Sunulan Yazılar* (ed. A. Erön, E. Erdan). 219-230.
- Baynham, E. (1994). The Question of Macedonian Divine Honours For Philip II. *Mediterranean Archaeology*, 7, 35–43.
- Boardman, J. (1972). Herakles, Peisistratos and Sons. *Revue Archéologique*, 1, 57–72.
- Boardman, J. (1975). Herakles, Peisistratos and Eleusis. *The Journal of Hellenic Studies*, 95, 1–12.
- Boardman, J. (1989). Herakles, Peisistratos and the Unconvinced. *The Journal of Hellenic Studies*, 109, 158–159.
- Boardman, J. (2013). *Siyah Figürlü Atina Vazoları*. (çev.), Gürkan Ergin, İstanbul: Homer Kitabevi.
- Bosworth, A. B. (2021). *Büyük İskender’in Yaşamı ve Fetihleri*. (çev.), Hamit Çalışkan, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Brandt, H. (1997). Herakles und Peisistratos, oder: Mythos und Geschichte. Anmerkungen zur Interpretation vorklassischer Vasenbilder. *Chiron*, 27, 315–334.
- Bremmer, J. N., ve Erskine, A. (2010). Herakles Between Gods and Heroes. *The Gods of Ancient Greece*, 228–244.
- Bremmer, J. N. (2006). The Rise of the Hero Cult and the New Simonides. *Zeitschrift Für Papyrologie Und Epigraphik*, 158, 15–26.
- Brun, J. (2018). *Stoa Felsefesi*. (çev.), Medar Atıcı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Caneva, S. (2012). Queens and Ruler Cults in Early Hellenism: Festivals, Administration,

and Ideology. *Kernos*. 75-101.

Caneva, S. (2016). Beyond isolation: Re-Positioning Ruler Cults in the Hellenistic Culture. *Erga-Logoi - Rivista di storia, letteratura, diritto e culture dell'antichità*. 4. 9-15.

Chaniotis, A. (2003). Divinity of Hellenistic Rulers, in: *A Companion to the Hellenistic World*, Ed. A. Erskine, Oxford, 431-445.

Cicero. (2021). *Tanrıların Doğası*. (çev.), Gül Özaktürk/Ü. Fafo Telatar, İstanbul: Doğubatı Yayınları.

Cömert, B. (2014). *Mitoloji ve İkonografi*. Ankara: De ki Basım Yayım.

Diodorus Siculus. (1933). *Library of History, Volume I: Books 1-2.34*. (Trans. C. H. Oldfather) Loeb Classical Library 279. Cambridge: Harvard University Press.

Djursev, C. T. (2021). Heracles, Macedon, and Alexander The Great. *The Handbook of Heracles* (ed. D. Ogden). 432-446. Oxford University Press.

Doksanaltı, E. M. (2016). Konya Arkeoloji Müzesinden Bir Herakles Heykelciği: “Herakles Epitrapezios”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (36), 467-480.

Dörner, F. K. (2021). *Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları*. (çev.), Vural Ülkü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Dumezil, G. (2016). *Mit ve Destan II Hint-Avrupa Destanlarının Tipleri: Bir Kahraman, Bir Büyücü, Bir Kral*. (çev.), Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Erhat, A. (2011). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erskine, A. (2014). The Ruler Cult in Early Hellenistic, in: *The Age of the Successors and The Creation of The Hellenistic Kingdoms (323-276 BC.)*, Eds. H. Hauben-A. Meus, *Studia Hellenistica* 53, Peeters, 579-597.

Euripides. (2022). *Herakles*. (çev.), Ari Çokona, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Eutropius. (2017). *Kısa Roma Tarihi*. (çev.), Çiğdem Menzilioğlu, İstanbul: Alfa Yayınları.

Farrington, J. (2017). *Then Let Him Be a God: The Origin of the Hellenistic Ruler Cult*. Yüksek Lisans Tezi. McGill University Department of History and Classical Studies.

Ferrari, G. (1994). Héraclès, Pisistratus and the Panathenaea. *Mètis. Anthropologie des mondes grecs anciens, vol. 9-10*, pp. 219-226.

Frazer, J. G. (2020). *(Bibliotheka) Yunan Mitolojisi*. (çev.), Nur Nirven, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Fredricksmeier, E. A. (1979). Divine Honors for Philip II. *Transactions of the American Philological Association (1974-2014), Vol. 109*, 39-61.

- Galinsky, K. (1972). *The Herakles Theme: The Adaptations of the Hero in Literature from Homer to the Twentieth Century*, Totowa, N.J: Rowman and Littlefield.
- Glynn, R. (1981). Herakles, Nereus and Triton: A Study of Iconography in Sixth Century Athens. *American Journal of Archaeology*, 85(2), 121–132.
- Graves, R. (2010). *Yunan Mitleri*. (çev.), Uğur Akpur, İstanbul: Say Yayınları.
- Gürkan, E. (2019). *Anadolu'da Roma Hakimiyeti Direniş ve Düzen*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hammond, N. G. L. (1991). *The Royal Tombs at Vergina: Evolution and Identities*. The Annual of the British School at Athens, 86, 69–82.
- Herodotos. (2017). *Tarih*. (çev.), Müntekim Ökmen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hesiodos. (2018) *Theogonia İşler ve Günler*. (çev.), Azra Erhat/Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hekster, O.J. (2001). Commodus-Hercules, the people's princeps. *Scripta Classica Israelica*, 20, 51-83.
- Historia Augusta. (2019). *Roma İmparatorları*. (çev.) Samet Özgüler, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Homeros. (2012). *İlyada*. (çev.), Azra Erhat/A. Kadir Meriçboyu, İstanbul: Can Yayınları.
- Huttner, U. (1997). *Die Politische Rolle der Heraklesgestalt im griechischen Herrschertum*. Stuttgart: Steiner Verlag.
- Isocrates. (1928). To Demonikus. To Nicocles. Nicocles or the Cyprians. Panegyricus. To Philip. Archidamus. (Trans. G. Norlin) Loeb Classical Library 209. Cambridge: Harvard University Press.
- Karayel, E. (2000). *Atina Demokrasisi ve Thukidides'in Eserine Yansıması*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı.
- Küçüker, S. D. (2019). Makedon Kral III. Aleksandros'un Egemenlik Diplomasisinde Mitolojinin Kullanımı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 34 (2), 609-628.
- Landucci, F. (2016). The Antigonids and the Ruler Cult. Global and Local Perspectives? *Erga Logoi Vol 4, No 2*, 39-60.
- Lendering, J. (2024). *Büyük İskender*. (çev.), Burak Sengir, İstanbul, Kronik Yayınları.
- Kottaridi, A. (2011). Burial customs and beliefs in the royal necropolis of Aegae. Y. Galanakis (Eds.), *Heracles to Alexander The Great treasures from the royal capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the age of democracy* (pp. 131-152). Ashmolean Museum, University of Oxford.

- Larson, J. (2021). The Greek Cult of Herakles. *The Handbook of Heracles* (ed. D. Ogden). 447-463. Oxford University Press.
- Malkin, I. (2011). *A Small Greek World: Networks in the Ancient Mediterranean*, Oxford University Press.
- Markle, M. M. (1976). Support of Athenian Intellectuals for Philip: A Study of Isocrates' Philippus and Speusippus' Letter to Philip. *The Journal of Hellenic Studies*, 96, 80–99.
- Megan, D. (2021). 'Heracles and Melqart', in Daniel Ogden (ed.), *The Oxford Handbook of Heracles* (pp. 464-488). Oxford Academic.
- Mitchell, S. (2020). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi*. (çev.), Turhan Kaçar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Molacı, M. (2020). Stoacı Alegori: Herakles ve İşleri. *Kilikya Felsefe Dergisi* (2), 57-74.
- Morkholm, O. (2000). *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri*. (çev.), Oğuz Tekin, İstanbul: Homer Yayınları.
- Nietzsche, F. (2009). *Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans*. (çev.), Mahmure Kahraman, İstanbul: Say Yayınları.
- Nicorski, A. M. (2005). The Magic Knot Of Herakles, The Propaganda of Alexander The Great, And Tomb II At Vergina. In L. Rawlings & H. Bowden (Eds.), *Herakles and Hercules: Exploring a Graeco-Roman Divinity* (pp. 97–128). Classical Press of Wales.
- Nuppi, M. (2017). ‘Kahramanlık Mitolojisi ve Efsane Dizileri’. *Antik Yunan* (Ed. Umberto Eco). 636-659.
- OKell, E. R. (2005). Hercules Furens And Nero: The didactic purpose of Senecan tragedy. In L. Rawlings & H. Bowden (Eds.), *Herakles and Hercules: Exploring a Graeco-Roman Divinity* (pp. 185–204). Classical Press of Wales.
- Papadopoulou, T. (2004). Herakles and Hercules: The Hero's Ambivalence in Euripides and Seneca. *Mnemosyne*, 57(3), 257–283.
- Pausanias. (1918). *Description of Greece, Volume I: Books 1-2*. (Trans. W. H. S. Jones) Loeb Classical Library 93. Cambridge: Harvard University Press.
- Philostratus. (2005). *Apollonius of Tyana, Volume I: Life of Apollonius of Tyana, Books 1-4*. (Ed. and Trans. C. P. Jones) Loeb Classical Library 16. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pindaros (1997). *Nemean Odes- Isthmian Odes* (All Works-vol.2), (Ed. and Trans. J. Henderson) Cambridge: Harvard University Press (Loeb Classical Library).
- Plutarkhos. (2020). *Marcus Antonius*. (çev.), Mehmet Özaktürk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

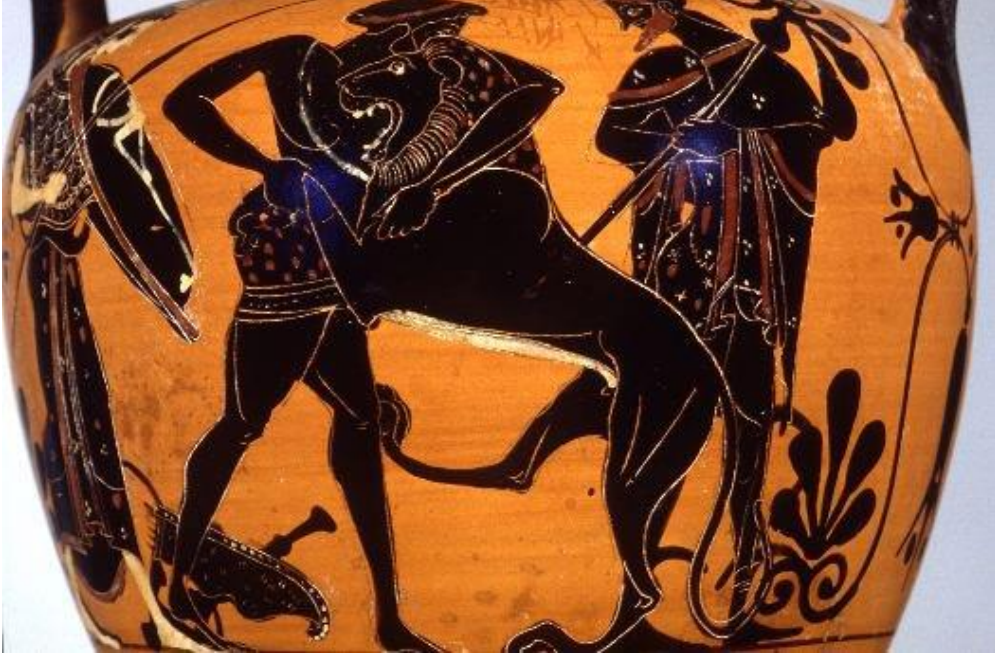
- Pochert, R. C. (1994). *The Apotheosis of Heracles and the Deification of Alexander the Great*. Yüksek Lisans Tezi. Michigan State University Department of Art History of Art.
- Pollitt, J. J. (1988). *Art in the Hellenistic Age*, Cambridge University Press.
- Rawlings, L. ve Bowden, H. (2005). *Herakles and Hercules Exploring a Graeco-Roman Divinity*, Eds.; Rawlings, L. ve Bowden, H; The Classical Press of Wales, Swensea.
- Rohde, E. (2020). *Psykhé Yunanlarda Ruhlar Kültü ve Ölümsüzlük İnancı*. (çev.), Özgüç Orhan, İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Sanders, L. J. (1991). Dionysius I of Syracuse and the Origins of the Ruler Cult in the Greek World. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 40(3), 275–287.
- Satmış, D. (2024). *Nemrut'u Bize Armağan Eden Kadın*. İstanbul: Karakarga Yayınları.
- Shapiro, H. A. (1983). "Hērôs Theos": The Death and Apotheosis of Herakles. *The Classical World*, 77(1), 7–18.
- Shapiro, H. A. (1990). Old and New Heroes: Narrative, Composition, and Subject in Attic Black-Figure. *Classical Antiquity*, 9(1), 114–148.
- Speidel, M. P. (1993). Commodus the God-Emperor and the Army. *The Journal of Roman Studies*, 83, 109–114.
- Stafford, E. (2010). 12 Herakles Between Gods And Heroes. *In The Gods of Ancient Greece: Identities and Transformations* (pp. 228-244). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Stafford, E. (2012). *Herakles*; Routledge, New York.
- Strabon. (2021). *Geographika*. (çev.), Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Swicki, C. (2021). The Roman Cult of Hercules. *The Handbook of Heracles* (ed. D. Ogden). (489-506). Oxford University Press.
- Tamm, J. A. (1995). *Herakles in Attic Vase-Painting of the Peisistratean Period*. Yüksek Lisans Tezi. McMaster University Master of the Arts.
- Tekin, O. (2016). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Teraman, Ö. (2016). Hellenistik Dönem Yönetici Kültü (Kral ve Muktedirler) Kültü, R. Özgan, *Hellenistik Devir Heykeltraşlığı I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Teraman Hepdinçerler, Ö. (2022). Yönetici Kültünün Antik Yakın Doğu ve Yunan Uygarlıklarındaki Gelişimi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 761-784.

Tosun, M. (2022). Arkeolojik Eserlerde Dexiosis Jestinin Anlamı: İkonografik Bir İnceleme. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(23), 189-222.

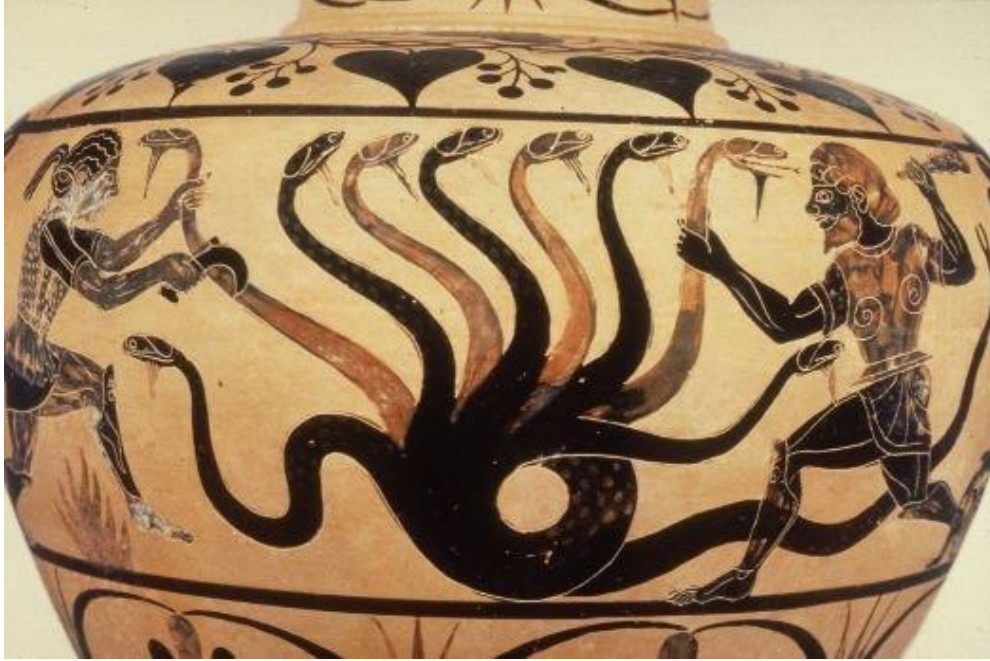
Yarlıgaş, O. (2015). Makedonya Krallığı'nın Yükselişinin Arkasında Yatan Askeri, İdari ve Ekonomik Nedenlere Bir Bakış. *Cedrus*, 3, 163-180.

EKLER

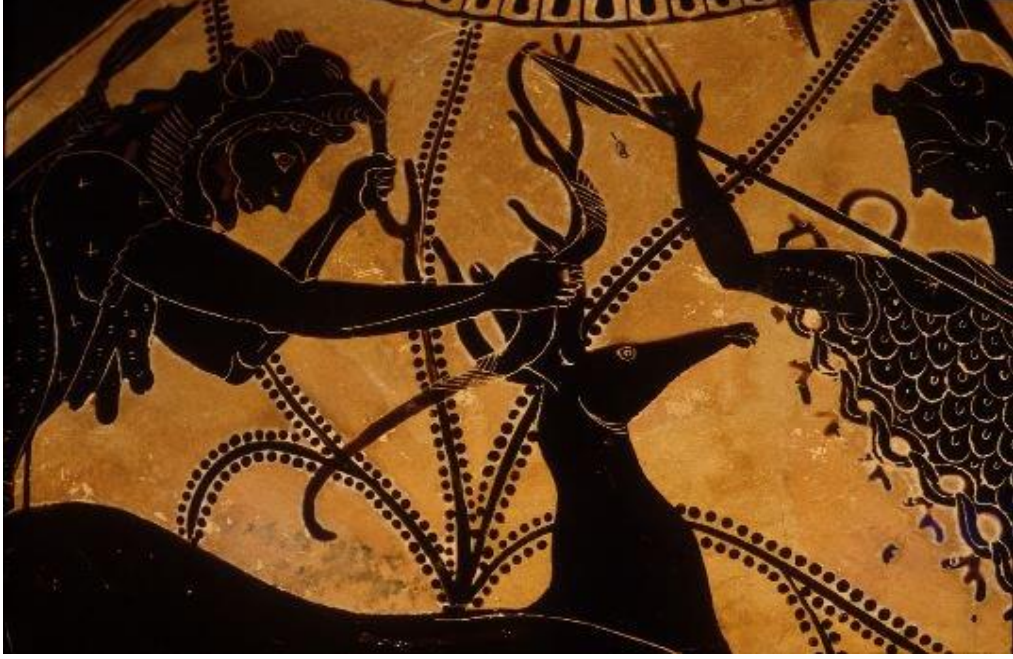
EK 1: Amphora'da Herakles-Nemea aslanı mücadelesi M.Ö. 500
(<https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/lion.html>)

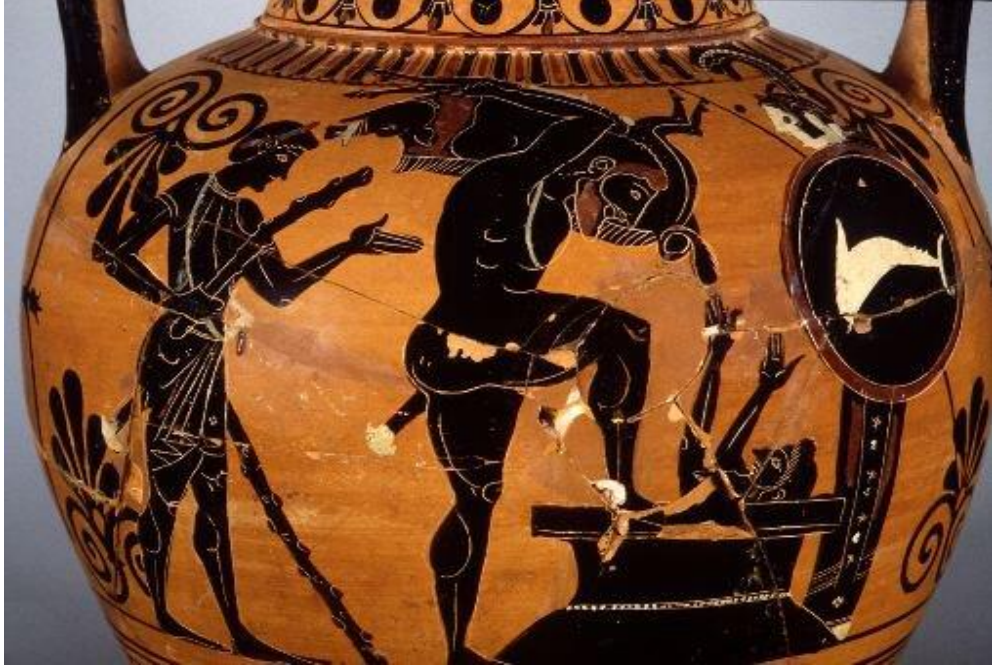
EK 2: Hydria üzerine işlenmiş Herakles-Lerna mücadelesi M.Ö. 525
(<https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/hydra.html>)

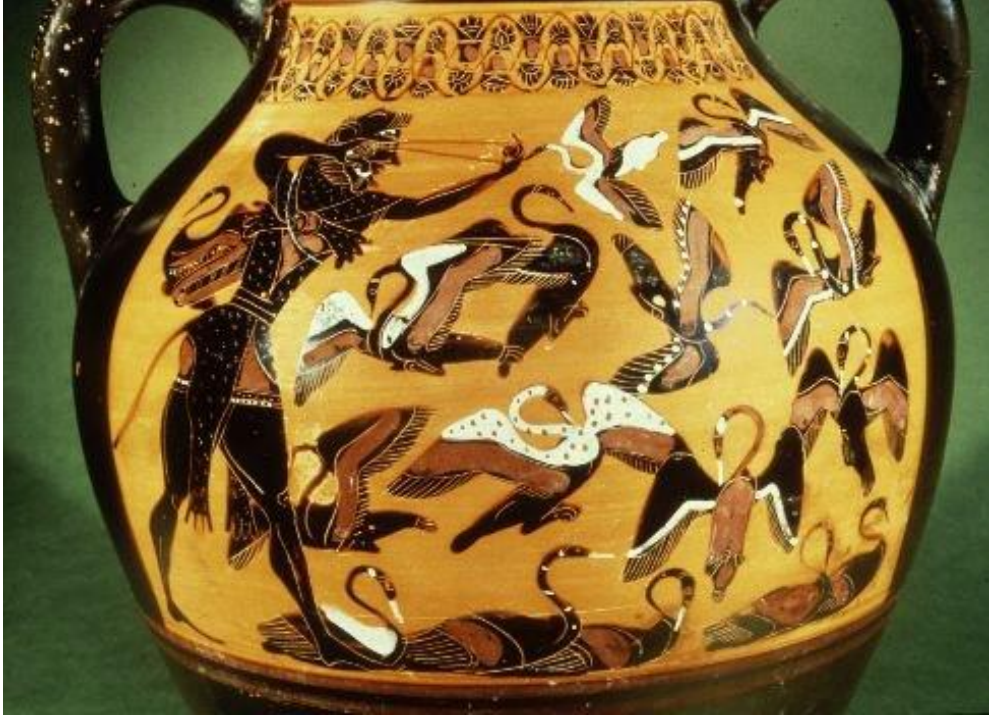
EK 3: Amphora gövdesinde Herakles, Kerynia geyiğini yakalıyor M.Ö. 510
(<https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/hind.html>)

EK 4: Amphora, Herakles domuzu sırtlanmış M.Ö. 540/520
(<https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/boar.html>)

EK 5: Amphora'da Herakles'in Stymphalos kuşlarını avlayışı M.Ö. 560/530
(<https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/birds.html>)

EK 6: Attik blingual amphora'da Herakles ve Girit boğası, M.Ö. 525/500
([https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/bull](https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/bull.html))

EK 7: Amphorada Herakles'in Amozonlar ile m¼cadelesinin tasviri M.Ö. 510/500
(<https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/amazon.html>)

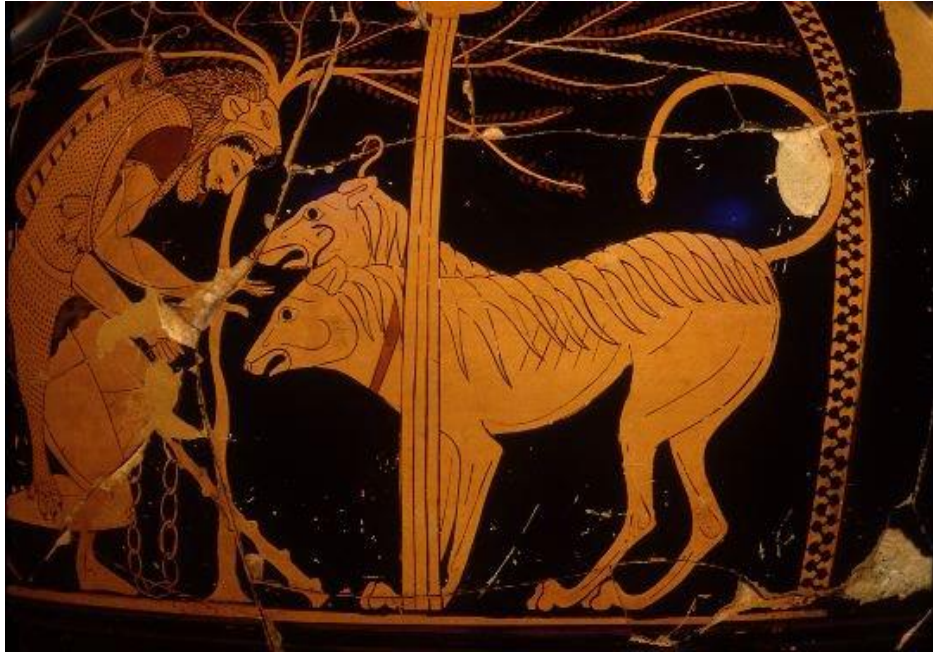
EK 8: Klylix'te Herakles ve Orthos tasviri, M.Ö. 510/500
(<https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/cattle.html>)

EK 9: Hydrhada Herakles ve Hesperidler
(<https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/apples.html>)

EK 10: Herakles ve Kerberos tasviri, Louvre F 204
(<https://www.perseus.tufts.edu/Herakles/cerberus.html>)

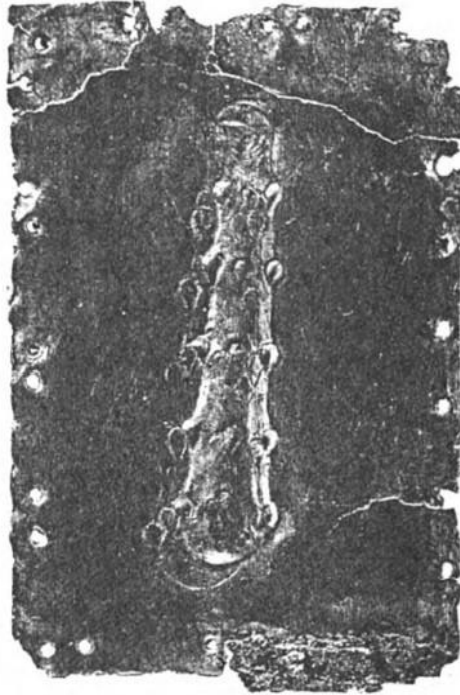
EK 11: Amfora, Medea Grubu, Herakles ve Nereus/Triton M¼cadelesi, M.Ö. 520 (New York Met M¼zesi, 56.171.21 No'lu Envanter)

EK 12: Herakles'in Athena eşliğinde Olympos'a götürülüşü sahnesi (Boardman, 1972: 64)

EK 13: Herakles sopası tasvirli dikdörtgen plak M.Ö. 350/325 (Pochert, 1994: Figür 8)

EK 14: II. Philippos'a ait mezar odasından törensel kalkan (Kottaridi, 2011: 19)

EK 15: Tomb II'ye ait bir gümüş oinochoe'de Herakles detayı (Kottaridi, 2011: 3)

EK 16: Tetrarahmi, Herakles başı şeklinde tasvir edilmiş III. Aleksandros Portresi (New York Met Müzesi, 1978.93.21'nolu envanter.)

EK 17: Tetrarahmi, diademli ve Ammon boynuzlu III. Aleksandros başı (British Müzesi, 1971,1208.2'nolu envanter)

EK 18: Tétradrákhmi, III. Aleksandros başında diadem ve Zeus – Ammon koç boynuzu
(British Müzesi, 1987, 0649.508'nolu envanter)

EK 19: II. Arsinoe ve Herakles gibi tasvir edilen II. Ptolemaios'un bronz heykelcikleri
(British Müzesi, 1849, EA38443'nolu envanter)

EK 20: Kral VI. Mithradates'in, Herakles aslan postu ile tasvir edilmiş heykel başı (Paris Louvre Museum, 010276237 nolu envanter)

EK 21: Prometheus'un kurtarılışı ve Herakles heykel grubunun parçaları (Berlin Pergamon Museum, AvP VII 168)

EK 22: I. Antiohos ve Herakles el sıkıştırırken (dexiosis) steli Arsemia M. Ö. 1. yy

EK 23: İmparator Commodus büstü DAI-Rome, 1938.1321; Musei Capitolini, Palazzo dei Conservatori (Rome), inv.

EK 24: Madalyon, Diocletianus ve Maximianus'un tokalaşmaları Berlin, Münzkabinett der Staatlichen Museen, 18272895.

